

DOMOZNANSKA ZBIRKA: NEIZKORIŠČENE MOŽNOSTI?

Silva Novljan

Oddano: 5. 5. 2005 - Sprejeto: 25. 8. 2005

Pregledni znanstveni članek

UDK 908:027:339.138

Izvleček

Domoznanska dejavnost ima tradicijo v splošnih knjižnicah. V njenem delovanju je bilo poudarjeno zbiranje in hranjenje domoznanskega gradiva za zadovoljevanje izobraževalnih in raziskovalnih potreb, predstavljanje njegovega pomena za vsakdanje potrebe različnih skupin prebivalcev pa manj. Pred dobrim desetletjem naj bi knjižničarje k sodobnemu delu s poudarjeno tržno politiko in k razvijanju domoznanskih zbirk v vseh knjižnicah spodbudil dokument, ki ga je sprejel strokovni svet za knjižničarstvo. Avtorica z analizo izbranih objavljenih prispevkov in pridobljenih podatkov ugotavlja, da so si knjižničarji prizadevali stanje vseskozi izboljševati, niso pa dosegli ciljev. Ta naloga jih bo spremljala še naprej, le da si po novem zakonu o knjižničarstvu lahko obetajo več pomoči države oziroma osrednjih območnih knjižnic in nove tehnologije. Sama pomoč pa po mnenju avtorice ne bo zadostovala, če knjižnice ne bodo izrabljale trženjske moči domoznanskega gradiva, če ga ne bodo s primernimi storitvami približale različnim ciljnim skupinam in posameznikom znotraj in zunaj njihovega okolja ter tako uresničevale raznolikost njegovega namena. Podrobna opredelitev koristi njegove uporabe, ki jo ponuja avtorica, daje uporabno izhodišče za knjižnično spodbujanje okolja za uporabo domoznanskega gradiva in storitev, s katerimi knjižnice lahko krepijo zadovoljstvo med prebivalci in ugled knjižnice v okolju.

Ključne besede: domoznanske zbirke, trženje, splošne knjižnice, uporabniki, manjšine, prireditve, zgodovina knjižnic

Abstract

Public libraries have traditionally carried out the local history activities with the main emphasis on the collection and preservation of local studies material in order to meet the educational and research needs, whereas the significance of the local studies material for the everyday needs of different groups of citizens has not been emphasized so much. More than a decade ago, the document adopted by the National Council for Librarianship should have encouraged the librarians to modernize their work based on the market policy and to develop local studies collections in all libraries. By an analysis of the selected published articles and the collected data, the author states that librarians strived to improve the situation at all times but they have not achieved the goals. They will continue to follow this objective, but due to the new Act of Librarianship, now they can expect more help from the state and from the regional libraries, and also from the new technology. In author's opinion, the help itself will not be sufficient if the market power of the local history material is not used, and if this material will not be brought closer to different target groups and individuals. Appropriate services should be provided inside and outside of their environment, and thus the diversity of the purposes of local studies material will be realized. A detailed definition of the benefits of the use of local studies material proposed by the author, provides a useful starting-point to encourage the use of local studies material and services, which can strengthen the satisfaction among the citizens and the reputation of the library in its environment.

Key words: local studies collections, marketing, public libraries, users, minorities, events, library history

1 Uvod

Vroča tema na knjižničarskem področju so že dalj časa dejavnosti, s katerimi knjižnice potrjujejo svojo dragoceno vlogo v družbi. Pri pregledovanju strokovne literature, tem kot so informacijska pismenost, vseživljenjsko učenje, informacijske referenčne storitve in domoznanska dejavnost, ne bomo mogli prezreti. Medtem ko prve tri storitve izstopajo po medsebojni soodvisnosti, po hitrem odzivanju na potrebe okolja in po dopolnjevanju storitev drugih organizacij in služb, pa izstopa domoznanska dejavnost s hrambo knjižničnega gradiva in poudarja vlogo knjižnic, ki ni značilna za druge posrednike informacij. Domoznanska vsebina nalogo hranjenja knjižničnega gradiva uveljavlja kot sodobno, času prilagojeno, opravičuje pa jo uporaba, ki priča, da je staro gradivo aktualno in pomembno za razvoj in prihodnost vsakega okolja. *Domoznansko gradivo predstavljajo knjižnice, zlasti nacionalna in splošne knjižnice, predvsem zaradi njegove vsebine, ki uveljavlja določeno okolje, strokovno področje, posameznika, dejavnost, ne nazad-*

nje pa s tem gradivom knjižnice uveljavljajo tudi sebe, svoje naloge in pomen za okolje. Najpogosteje ga knjižnice organizirajo in upravljajo kot zbirko, da izpostavljeno opozarja na svojo nenadomestljivost. Z različnimi storitvami poskrbijo, da pritegne pozornost javnosti, s čimer jo motivirajo za uporabo znanja, informacij, shranjenih v tem gradivu. Domoznansko dejavnost prepoznavajo kot posebno dejavnost vse knjižnice v knjižničnem sistemu, jo uporabljajo za potrebe svojega strokovnega dela in za neposredno delo z uporabniki ter tako njeno gradivo postavljajo na aktualno raven.

Vse omenjene storitve seveda niso od danes. Danes so le posodobljena oblika že zdavnaj začetih prizadevanj knjižnic, da bi uporabnik dobil prave in hitre odgovore na svoja vprašanja, da bi njegovo znanje raslo s potrebami okolja, da bi lahko obvladal knjižnico, njene vire, kakor tudi druge vire informacij, in da bi lahko dobil v pretekli ustvarjalnosti svojega ali tujega okolja uporabno izhodišče, tudi vrednostno, za svoje delovanje in bivanje. Domoznanska dejavnost je bila že od nekdaj v večini knjižnic spoštovana naloga. Ne malo knjižnic jo uvršča med najpomembnejše naloge. »Pojem domoznanstva je namreč po našem mnenju krvni obtok splošne knjižnice in preveva vse sfere našega delovanja«, je k podatkom o domoznanskih prireditvah v knjižnici zapisala Andreja Pleničar, direktorica Knjižnice Mirna Jarca, ki ji tako priznava še močan vpliv na celotno strokovno delo knjižnice. To je ena izmed osrednjih območnih knjižnic, ki nadaljujejo tradicijo domoznanske dejavnosti¹ v skladu s poslanstvom splošne knjižnice in pomenom domoznanstva v njem. Ta dejavnost se ji obrestuje tudi zato, ker povezuje knjižnično osebje, razvija specialiste za obdelavo gradiva in informacijsko referenčno dejavnost in daje priložnost zaposlenim, da s svetovalnim delom, prireditveno dejavnostjo in objavljanjem dognanj razvijajo svojo kariero in utrjujejo, krepijo svoj ugled med sodelavci, v stroki in v okolju.

Tak učinek je posledica uporabe knjižničnega gradiva, ki splošno knjižnico na poseben in zahteven način povezuje z različnimi strokovnimi področji, uporabniki in nameni njegove rabe. Uporabnikove raziskovalne metode knjižničarje razvijajo kot informatorje, ki zmorejo gradivo izbirati, organizirati, predstavljati kar najbolj uspešno in učinkovito za uporabo, pri čemer je uporabnik lahko tudi vzrok za spremembo knjižničarjevega delovanja. Npr. izdaja monografske publikacije o določenem kraju, ki nastane s pomočjo knjižničnega domoznanskega gradiva, lahko (pre)uredi prej razpršeno gradivo na knjižnih policah; omemba knjižnice kot vira informacij v izdani publikaciji, vsaj v obliki zahvale, dviguje ugled knjižnice in popularizira njeno uporabo; raziskovalci in zbiratelji se

1 *Domoznanska dejavnost je bila sestavni del nalog okrožnih študijskih knjižnic, ki so morale po uredbi Ministrstva za prosveto iz leta 1946 zbirati slovstveno, zgodovinsko in narodopisno tiskano in rokopisno gradivo, ki se je vsebinsko vezalo na njihovo okrožje. To gradivo naj bi skupaj z obveznim izvodom vsega slovenskega tiska služilo kulturnemu delovanju, izobraževanju in znanstvenemu delovanju (Petrov, 1997, str. 11-12).*

pojavi se med darovalci, ko po izdaji monografije ali prenehanju raziskovalnega dela zbrano gradivo zaupajo v hrambo knjižnici in podobno. To je gradivo, ki rojeva novo gradivo, razširja vedenje o določeni domoznanski temi na druga območja, jih dopolnjuje, to je gradivo, ki povezuje in utrjuje. Zbrano je v zbirki, ki zmora spodbujati raziskovanje, ustvarjalnost in kritičnost med vsemi in je zato po svojem namenu splošna, četudi je organizirana kot posebna.

Njen pomen, namen in uresničevanje namena bo predmet naše obravnave. Izhodiščna teza obravnave je, da knjižnice še niso uresničile organizacije (od zbiranja gradiva do njegove dostopnosti v knjižnični mreži), ki bi omogočala učinkovito dostopnost gradiva in uporabo domoznanskih zbirk. Z njo je povezana druga teza, da bi načrtna trženjska naravnost dela s to zbirko izboljšala njeno organiziranost in uporabo, ker bi spodbudila knjižničarje, da bi se spraševali kaj naj zbirajo in zakaj. Učinki trženja pa so raznoliki, tudi ko so cilji ozko zastavljeni, in segajo lahko na vse elemente knjižnične dejavnosti, zato se jim ne splača odrekati, saj bi korist od dobro delujoče domoznanske dejavnosti imela cela knjižnica. Podobno stališče ima Barbara Kovač: »Zato se nikakor ne strinjam z mnenji nekaterih knjižničarjev, da se je bolje čim manj predstavljati, ker imamo pri premajhnem številu kadrov in slabih prostorskih možnostih že tako preveč obiska in novih uporabnikov ne zmoremo več zadovoljiti. Prav ti lahko kot civilna družba z zahtevami po svojih pravicah do informiranja v prihodnosti vplivajo na izboljšanje naših razmer (kadrovskih, prostorskih...)« (2003, str. 63).

Iskanja odgovorov se bomo lotili s predstavitvijo razsežnosti namena domoznanske zbirke, njene uporabnosti za raznolike potrebe in stopnje uporabnikovega zadovoljstva, izpostavili bomo pomen domoznanske dejavnosti za strokovno delo knjižničarja in za uporabnika. V nadaljevanju bomo z analizo dostopnih virov, ki govorijo o dejavnosti domoznanske dejavnosti, osvetlili njeno sedanjo moč in moč knjižnic, da uveljavljajo njen pomen. To pa pomeni, da se bomo dotikali vprašanja, kaj knjižnice imajo (zbirajo, hranijo), kako zbrano predstavljajo (obdelujejo, urejajo) in s katerimi oblikami dela opozarjajo javnost, zakaj imajo domoznansko gradivo, in jo tako vabijo k uporabi. Za ta namen bomo uporabili izbrane vire, predvsem pisne vire, ki so nastajali od sprejetja dokumenta Domoznanska dejavnost v knjižničnem informacijskem sistemu Slovenije (1992), ki naj bi usmerjal njen razvoj, do današnjih zakonskih dokumentov, ki naj bi dali tej dejavnosti nov zagon. To torej ne bo zgodovinski prikaz razvoja domoznanske dejavnosti v slovenskem knjižničarstvu, niti analiza te dejavnosti v splošnih knjižnicah, ampak posplošena slika prizadevanj splošnih knjižnic za današnji uspeh. Ta bi bil lahko po naši tezi boljši, če bi splošne knjižnice dorekle organizacijo in načrtno, strateško uresničevale namen domoznanske dejavnosti v svojem okolju.

2 Namen domoznanske zbirke

Knjižnična domoznanska dejavnost vključuje zbirko raznovrstnega domoznanskega knjižničnega gradiva, domoznansko bibliografijo in storitve in je namenjena uveljavljanju pripadnosti določenemu kulturnemu okolju (podobnost s splošnim), bogatitvi širšega kulturnega okolja s posebnostmi (posebno v splošnem) in razvijanju ustvarjalnosti nekega okolja ali posameznika. Vsebuje »vse, kar je novega ali pomembnega v zvezi /.../ z dogovorjenim območjem knjižnice, kar priča o njegovi vitalnosti in ustvarjalnosti ali odseva problematiko območja od politike, gospodarstva, kmetijstva, industrije, obrti, šolstva, kulture, umetnosti, športa, sociale, zavarovalstva, zdravstva, turizma do posameznikov, skupin, društev, združenj, prebivalstva, prirode, ekologije, etnografije, arheologije, cerkve, zgodovine itd.« (Petrov, 1997, str. 19). S tem gradivom organizira knjižnica zbirko lokalno obarvanega znanja, saj kot pravi Rrom, ko delo postavimo v nek kontekst, v našem primeru v domoznansko zbirko, postane del organizacije znanja (2003, str. 131). To je po njegovem mnenju institucionalna organizacija znanja, predstavitev vsebine, ki kaže razvojno podobo, značilnosti z izborom in hranjenjem gradiva, ki ga je opravila knjižnica. Knjižnica poskrbi, da zbirka govori o določenemu kraju, a tudi o določeni knjižnici. »Knjižnici omogoča kar najbolj naravno možnost vpetosti v ožje in širše okolje, saj je prav to okolje predmet njenega poglobljenega zanimanja in dejavnosti. Prav poznavanje okolja ji omogoča, da bi se lahko v določeni meri uveljavila tudi kot spodbujevalka in iniciatorica razvoja na območju, ki mu služi in mu je namenjena.« (Petrov, 1997, str. 20). To je posebna zbirka zaradi vsebine in zaradi namena, ki ga lahko izstopajoče obravnavamo vsaj z dveh vidikov: *uporabnosti za potencialne uporabnike in uporabnosti za knjižničarja*. Navadno jo obravnavamo predvsem z vidika koristi za uporabnika, a se bomo lahko strinjali z zgornjim citatom, da je pomembna tudi za knjižnico, za strokovno delo knjižničarjev pri načrtovanju dejavnosti knjižnice in njenem izvajanju. Tako si npr. težko predstavljamo, da bi knjižnica načrtovala knjižnične storitve brez analize potreb okolja in njegove ustvarjalnosti, kar pomeni, brez analize domoznanskega gradiva. Tudi tu lahko odkrije potrebe, ki jih mora v prihodnosti spodbuditi ali zadovoljevati, da se bo ustvarjalnost okolja okrepila, poglobila, razširila, da bo okolju in ljudem prijazna. Drugi izstopajoči pomen za knjižnico je že omenjeno oblikovanje podobe knjižnice v javnosti, krepitev njenega položaja, ugleda v okolju, ki ji ga priznavajo: *ustvarjalci*, katerih dela skrbno hrani in predstavlja, *okolje*, ki se prepozna, vrednoti v tej zbirki ali z njeno pomočjo in se z njeno pomočjo predstavlja s svojimi značilnostmi, podobnostmi in njen neposredni *uporabnik* (posameznik, skupina, organizacija), ki z njeno pomočjo uresničuje svoje raznolike potrebe in dosega cilje. Podroben pogled nam ponuja tudi kar nekaj *koristi knjižničarja*, ki jih črpa posredno ali neposredno iz domoznanske dejavnosti, npr.:

- identifikacija z lokalno skupnostjo,
- prepoznavanje potreb lokalne skupnosti,

- pridobivanje sodelavcev,
- razvoj storitev in kakovosti,
- profesionalni razvoj,
- pridobivanje članov,
- povečevanje uporabe domoznanske zbirke in drugih zbirk in storitev.

Te koristi knjižničar profesionalno in etično uporabi za zadovoljevanje uporabnikovih potreb in njegovo delo se vrednoti s *koristmi uporabnika*, pridobljenimi z domoznansko dejavnostjo, kot so npr.:

- promocija lokalne skupnosti, dejavnosti, dela, ustvarjalca,
- osebna/lokalna bibliografija,
- umestitev v ustvarjalna področja,
- umestitev v oblike sporočanja,
- vrednotenje,
- motivacija za ustvarjanje, raziskovanje,
- informacije,
- ideje za ustvarjanje,
- identifikacija z okoljem.

Domoznanska dejavnost daje še *splošne koristi uporabnikom*, kadar jih je potreba po tem gradivu ali potreba, ki je lahko uresničena le s tem gradivom, pripeljala v knjižnico in vplivala še na njihovo:

- informacijsko pismenost,
- motivacijo,
- raziskovalno dejavnost,
- znanje, vedenje,
- osebno in osebnostno rast.

Učinke njenega delovanja zaznamo kot *splošno korist za lokalno skupnost*:

- prepoznavnost,
- uveljavljanje posebnosti,
- uveljavljanje pripadnosti,
- spodbujanje ustvarjalnosti,
- odgovorno delovanje,
- sodelovanje in povezovanje.

Uporabnost domoznanske zbirke je še pogosto predstavljena predvsem kot vir izobraževanja in raziskovanja, knjižničarji jo povezujejo bolj z znanstvenim

delom, manj pa s potrebami posameznika po informacijah in (s)poznavanju dejstev, podatkov za razreševanje vsakdanjih problemov. Z vidika njene vsebine je taka trženjska raba preozka. Izloča večino potencialnih uporabnikov, ki niso v izobraževalnem ali raziskovalnem procesu, še zlasti tiste, ki domoznanske dejavnosti knjižnice ne poznajo. Videli smo, da je njena uporabnost širša. Zato je bolje, da knjižnica predvidi kar največ njenih možnih vplivov na zadovoljevanje raznolikih potreb okolja in posameznika, da jo poveže z več načini uporabe in da upošteva moč njenega vpliva na pridobivanje novih članov, povečevanje obiska in uporabe knjižnice, ki se skriva v njeni naravi združevanja javnega in zasebnega. Uspešno jo lahko predstavlja s pozitivnim sporočilom o njeni koristi, z besedo in podobo, ki naj bi bili splošno razumljivi.

3 Problematika uporabe domoznanskega gradiva

Knjižničar (pravzaprav pa tudi uporabnik, še zlasti lokalna skupnost), ki bi se strinjal z našimi navedbami namena, ki pa nikakor niso vse možne, jo doživlja kot prispevek k osebni in okoljski rasti, h krepitvi položaja knjižnice in okolja: tako doživeto po vsej verjetnosti predstavlja tudi drugim. Sprejemanje njenega namena dokazuje uporaba. Tesno je povezana z uspešno in učinkovito trženjsko politiko knjižnice. Kako naporno je za knjižnice to delo, je ugotavljala npr. Ljuba Vrabec, ko je analizira domoznansko dejavnost Osrednje knjižnice Srečka Vilharja v Kopru (2001, str. 49). Izposoja se je v tej knjižnici od leta 1975 začetemu delu povečala štirikrat in v zadnjih letih uporablja to gradivo pod posebnimi pogoji (str. 52) »okoli 1000 uporabnikov /.../, raziskovalci, študenti, dijaki, učenci /.../«, knjižnica beleži »2500 enot izposojenih monografij, 3500 serijskih publikacij«. Uporabnike privabi knjižnica »z razstavami (1-2 letno), predavanji ali literarnimi večeri: popularizacija osebnosti ali tem, vodeni obiski dijakov in učencev« (str. 53). Ugotavlja pa, da »danes mediji niso preveč naklonjeni knjižnici in njeni dejavnosti, saj kljub velikemu številu zanimivih in poučnih razstav ter literarnih večerov redkokdaj o tem poročajo.« Tudi Janko Germadnik (2002, str. 81) poroča o podobni izkušnji. Za domoznansko zbirko so v knjižnici pripravili program s ciljem: »pritegniti različne plasti publike in vzbujati v zaledju zavest, da lahko vsakdo, ki želi poglobljati svoje znanje o svojem življenjskem okolju, najde uporabne informacije v knjižnici«, in »da bi jim dali večjo prepoznavnost in si občinstvo nekako vzgajali.« A so zatajili mediji, ki knjižnici niso priskočili na pomoč pri oglaševanju, poročanju: »Senzacionalistična in prodajna naravnost medijev je seveda neprestano terjala svoj davek, ki se je izražal v dostikrat skromnem obsegu člankov ali površni približnosti« (ibid, str. 82).

Uporaba domoznanskega gradiva je slabo raziskana, pravzaprav nismo našli nobene temeljne raziskave na to temo. Raziskava, ki jo je opravila Silva Novljan (1990, str. 37-39) za potrebe načrtovanja organizacije domoznanske dejavnosti in spodbujanja njenega razvoja, je ilustrativna s podatkom, da večina splošnih knjižnic te dejavnosti v tem obdobju še ne vrednoti z uporabo, med njimi je tudi nekaj osrednjih območnih knjižnic, ki so imele v obdobju te raziskave že ustanovljene posebne domoznanske zbirke. To je bil takrat zadosten razlog za razmišljanje, da bi zmogle knjižnice pomembnost domoznanskega gradiva z »imamo«, opredeliti tudi s »kaj imamo« in »zakaj imamo« ob določeni spodbudi in pomoči. Podobne težave lahko razbiramo še danes. V zadnjih statističnih vprašalnikih o delovanju knjižnice, ki jih osrednje splošne knjižnice vračajo Centru za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici, je rubrika o številu naslovov in izvodov gradiva v domoznanski zbirki pri nekaterih knjižnicah pomanjkljivo izpolnjena, kar kaže, da gradivo še ni v celoti obdelano, celo inventarizirano ne. Posledica tega je neustrezna organiziranost zbirke in storitev in pomanjkljivo spremljanje njene uporabe. Ponekod knjižnično osebje celo opredelitve domoznanskega gradiva (ne strokovne splošno veljavne in tudi ne tiste, ki jo je knjižnica sprejela) ne pozna. Če domoznansko gradivo ni opredeljeno v (napisani) nabavni politiki knjižnice in če znotraj knjižnične zbirke nima posebnega, javno dostopnega in vidnega mesta, potem kaj lahko nanj pozabijo celo tisti, ki ga morajo predstavljati.

A domoznansko gradivo pridobiva veljavo v knjižnicah. Narašča število knjižnic, ki ga zbirajo, in tudi tistih, ki ga predstavljajo. Kljub temu pa večina knjižnic domoznansko dejavnost po naši presoji še ne obravnava ciljno in celostno, ampak ji med drugimi knjižničnimi nalogami namenja toliko pozornosti, kolikor jim to dovoljujejo možnosti, morda tudi sposobnosti za razbiranje njenega namena. K temu prispevajo svoj del tudi še ne prebujene potrebe okolja po tem gradivu. Tako knjižnice navadno nimajo posebej zapisane opredelitve njenega namena, z njim povezane opredelitve nabavne politike, obdelave, hranjenja, vzdrževanja, ureditve, predstavljanja, uporabe, merjenja in vrednotenja in tudi ne zapisano vključenost in povezanost za hrambo in dostopnost gradiva in storitev v organizacijskem modelu na območju osrednje knjižnice, regije in države. Za strateško načrtovanje njenega razvoja bi morala knjižnica najprej razjasniti, zakaj naj bi zbirala domoznansko gradivo, in potem še kaj bo zbirala in kje bo gradivo urejeno, kar pomeni: uporabniku dostopno. Pri tem ima več možnosti, a v vsakem primeru se mora odločati gospodarno, še zlasti ker se načelo: najmanjša možna količina informacij za kakovostno zadovoljitev potrebe v najkrajšem možnem času na najbolj primeren način, lahko upravičeno spremeni v: več je bolje. Zato je potrebno v razmislek o gospodarnosti njene organiziranosti zajeti marsikaj, npr. medknjižnično izposajo, potujoče razstave, potujoče knjižnice, elektronske storitve, morda celo potujočega knjižničarja, strokovnjaka za določeno strokovno področje dela. Tako ravnanje bi spodbudilo knjižnice k bolj ciljno naravnemu delu s tem gradivom, predvsem na področju obdelave in

predstavljanja, s čimer bi lahko povečale njegovo uporabo, posredno pa polepšale svojo podobo, okrepile svoj položaj v okolju. Ne nazadnje lahko tako delo izboljša njihovo financiranje in sodelovanje z različnimi organizacijami, društvi in zasebniki. Danes je namreč marsikateri knjižnici težko ali celo nemogoče sodelovati z muzejem, arhivom in drugimi institucijami, ki imajo domoznansko gradivo, še zlasti, če ne ve, kaj ima, kaj lahko ponudi.

Prepoznan namen bo vsako krajevno knjižnico spodbudil k zbiranju domoznanskega gradiva na njenem območju in k njegovemu predstavljanju. Vsaj primarno domoznansko gradivo (vsebina gradiva je vezana na določeno okolje), pa tudi sekundarno gradivo (ustvarjalci so z določenega okolja), še zlasti v manjših krajih, ki jih knjižnica pokriva s svojo dejavnostjo, bo obogatilo ponudbo splošne zbirke z drugačnostjo. Nad njegovo obdelavo, vzdrževanjem, hranjenjem in predstavljanjem v širšem okolju pa bo bedela osrednja knjižnica oziroma osrednja območna knjižnica.

4 Uresničevanje namena domoznanske dejavnosti v splošnih knjižnicah

4.1 Opredelitev namena domoznanske dejavnosti

Razumevanje in sprejetost določenega strokovnega pojma sta nujna za strateško razvijanje dejavnosti. Zato nas zanima, kako današnja strokovna knjižničarska javnost opredeljuje domoznansko dejavnost, še posebej znotraj splošnih knjižnic. Veliko nam bi lahko povedala že javnosti namenjena predstavitev zbirke v brošurah, zgibankah, vabila za njeno uporabo, saj se veže na njen namen, ki ga knjižnice potencialnemu uporabniku predstavijo s koristjo, zato da bi se na predstavitev vabila odzval. A najprej se bomo poučili, kakšna opredelitev domoznanske dejavnosti je knjižničarjem na voljo. Leta 1991, ko je Enota za razvoj knjižničarstva² v Narodni in univerzitetni knjižnici analizirala njene dosežke (Novljan, 1990, str. 30 – 42), jo je opredelila v skladu z njenim dotedanjim pojmovanjem in doseženim razvojem³ kot zbiranje, obdelavo, hranjenje gradiva za izposojlo in informiranje z namenom: *tekočega informiranje prebivalcev z aktualnimi dogodki in dogajanja na njihovem območju, za omogočanje kontinuiranega prikaza zgodovine in razvoja določenega območja in informiranja o dosegljivosti gradiva o določenem območju* (ibid. str. 30-31). Analiza je spodbudila nastanek dokumenta Domoznan-

2 Danes Center za razvoj knjižnic.

3 Domoznanska dejavnosti je bila že pred tem desetletjem pomembna dejavnost v knjižničarstvu. Posvečali so ji pozornost v praksi in teoriji, o čemer priča kar bogata bibliografija objavljenih prispevkov. Kar nekaj teh pa je nastalo tudi zato, da bi se hitreje in uspešneje razvijala v praksi.

ska dejavnost v knjižničnem informacijskem sistemu Slovenije, ki ga je pripravila Enota s pomočjo delovne skupine (Tomaž Kobe, Vilma Krapež, Silva Novljan, Nataša Petrov, Bernard Rajh, Miša Sepe, Lidija Wagner), sprejel pa ga je 22. 4. 1992 Strokovni svet za knjižničarstvo: »kot strokovno izhodišče, ki naj ga Enota za razvoj knjižničarstva uveljavlja v bibliotekarski stroki.« Utrdil naj bi organizacijo mreže domoznanske dejavnosti, zato da bi bila vsa območja pokrita, da bi se delo ne podvajalo, ampak racionaliziralo in dejansko zaživelo v svojem pomenu. V njem zapisan pomen in namen domoznanske dejavnosti se je skladal z že omenjenim in je razširil do tedaj poudarjen namen: kulturno delovanje, izobraževanje in znanstveno delovanje, ki se je uveljavil po drugi svetovni vojni, o čemer poroča Petrov (1997, str. 12), tudi na informiranje o tekočem dogajanju v okolju, ki pa je po preteku trenutne aktualnosti postalo del aktualne preteklosti. V praksi je to med drugim pomenilo, da so knjižničarji bolj pazljivo zbirali tudi sivo literaturo, da so npr. obvestilo o prireditvi predstavili na oglasni deski in ga po preteku aktualnosti obdelanega uvrstili v domoznansko zbirko. S takim konceptom dela so avtorji dokumenta okrepili informacijsko dejavnost splošnih knjižnic, o kakršni poroča kasneje npr. Novljan (1996), ko prikazuje predstavljanje informacij o aktualnem dogajanju v okolju knjižnice tudi kot pomemben del domoznanske dejavnosti.

Enota je po sprejemu tega razvojnega dokumenta ob koncu leta že poročala o desetih regionalnih posvetih, kjer je predstavljala pomen dokumenta za razvoj domoznanske dejavnosti, hkrati pa je s soglasjem vseh osrednjih knjižnic zakoličila mrežo, območja domoznanske dejavnosti, za katero so na regionalnem območju nosilno vlogo prevzele največje osrednje knjižnice (imenovane pred tem študijske knjižnice), danes osrednje območne knjižnice. Že pred tem so skrbele za zbiranje, obdelavo, hranjenje in predstavljanje domoznanskega gradiva na svojem regionalnem območju, sedaj pa naj bi tudi bolj načrtno spodbujale in strokovno razvijale domoznansko dejavnost v manjših oziroma v osrednjih knjižnicah. Organizacija je nastajala ob upoštevanju obstoječih organizacijskih oblik in potreb splošnih knjižnic po opravljanju in dostopnosti te dejavnosti za prebivalce na njihovem območju, pri čemer je pomembno vlogo odigral obvezni izvod, ki so ga prejemale študijske knjižnice. Te so v razvoju domoznanske dejavnosti odigrale ključno vlogo, zaradi katere lahko spoznavamo regijske značilnosti in njihovo ustvarjalnost, in to ohranjajo tudi v prihodnosti. Živahnejše delo je po sprejetju dokumenta spodbudila Narodna in univerzitetna knjižnica 1993 leta, ko je začela koordinirati vzajemno obdelavo domoznanskega gradiva, predvsem člankov z letnico 1991 naprej, pa tudi Zveza splošnih knjižnic, ki je problematiko uvrstila na svoja srečanja in z vabljenimi predavanji strokovnjakov poskrbela za razširjanje znanja in delovanja. V aktivnost se je vključila še Sekcija za domoznanstvo pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije⁴, ki je na okro-

4 Ustanovitev Sekcija za domoznansko dejavnost leta 1997 je rezultat živahnejšega delovanja na tem področju.

gljih mizah in posvetih opozarjala, da se delo opravlja lahko le v skladu z možnostmi knjižnic, znotraj teh pa je nemalokrat odvisno od strokovnega znanja in razumevanja njenega namena in pomena. Ponekod so se knjižničarji soočili z velikimi željami nadrejenih in z malo možnostmi za izpeljavo načrtov, drugje so celo pretiravali in tudi sami ustvarjali domoznanske vire (fotografije, zapise ljudskega slovstva) in ne redko na račun opravljanje osnovne naloge: zbiranja in posredovanja primarnega domoznanskega gradiva.

Po teh aktivnostih se je povečevalo število knjižnic, ki so zbirale domoznansko gradivo. Več pa jih je žal tudi ostalo le na ravni zbiranja, čeprav ni manjkalo novih zapisov namena te dejavnosti. Omenimo Branka Goropevska, ki še leta 2000 (str. 84) pod opombo obnovi namen: »Osnovni cilj domoznanske dejavnosti je, da omogoča prebivalcem v skladu z njihovimi potrebami tekoče informiranje o aktualnih dogodkih in dogajanju na njihovem območju ter jih seznanja s podobo razvoja nekega okolja.« in Ljubo Vrabec (2001, str. 36), ki ponuja gradivo kot možnost: »Domoznansko gradivo nudi možnost, da proučujemo resnične osebnosti in situacije do podrobnosti...« Koliko je knjižnice pri izvajanju nalog oviral soroden namen muzejev, arhivov, npr. publikacije in arhivarije, ki jih hranijo knjižnice muzejev, zlasti splošnih muzejev, kakršen je Narodni muzej, ne vemo. Anja Dular ugotavlja, da »kaj hitro najdemo povezave med delom fonda v SIK in »zgodovinskim« delom muzejskih knjižnic. Tudi organizacija in delo se večkrat prekrivata« (1991, str. 43). Za pokrivanje je po naši sodbi več možnosti v večjih krajih, kjer se zlasti novejše gradivo znajde v zbirkah osrednjih območnih knjižnic in v muzejskih knjižnicah, medtem ko, vsaj drobn, tisk iz manjših krajev nima vselej niti te možnosti, da pride na police krajevne knjižnice. Avtorica ugotavlja, da kljub podvajanju nima prednost ugotavljanje, »ali je gradivo shranjeno na pravem mestu in obdelano po vseh standardih, najvažnejše je gotovo, da je skrbno varovano« (idib, str. 44). Uporabnik splošnih knjižnic se s tem ne bo povsem strinjal. Nenavadno bi se počutil v splošni knjižnici, ko bi npr. povprašal po domoznanskem gradivu, da bi se poučil, v katerem okolju je in kakšen je ta kraj, knjižničar pa bi mu odgovoril, da je v »arhivu«, shranjeno v skladišču ali v direktorjevi sobi in dostopno po posebnih pogojih. Če še obdelano ni, uvrščeno v katalog, niti tega ne izve, koliko ga je in kakšno je. S tem tudi ne bo zadovoljen direktor, ki ga zanima stroškovna učinkovitost dela. Pri oblikovanju organizacije bo preveril ponudbo sorodnih organizacij, z njimi pa bo zaradi gospodarnosti in učinkov sodeloval pri opredelitvi namena in njegovem izvajanju, da se delo ne bo podvajalo, kjer to ni nujno. Tudi pri domoznanski dejavnosti lahko s sodelovanjem pri zbiranju gradiva in organizaciji zbirk knjižnice ustvarijo filter, ki je po Taylorju (1979, str. 106) v današnji poplavi informacij za kakovostno zadovoljevanje uporabnikovih potreb nujno potreben.

4.2 Dostopnost domoznanske dejavnosti v splošnih knjižnicah

Nekaj podatkov o povečani aktivnosti na področju domoznanske dejavnosti splošnih knjižnic nam ponujajo podatki za leto 2002, ki so shranjeni v bazi razvida izposojevališč splošnih knjižnic v Narodni in univerzitetni knjižnici. Na vprašanje v vprašalniku za razvid: *ali zbirajo, obdelujejo, varujejo in posredujejo domoznansko gradivo*, je pozitivno odgovorilo 54⁵ upravnih enot splošnih knjižnic. Njihovi podatki prikazujejo domoznansko gradivo v 10 osrednjih območnih knjižnicah, v 44 osrednjih knjižnicah in v 23 njihovih krajevnih knjižnicah. Poročajo, da imajo skupaj 247.883 enot domoznanskega gradiva. Največ gradiva imajo osrednje območne knjižnice. Pri navajanju količine se knjižnice izstopajoče razlikujejo, pri čemer razlik ne moremo pripisati le ustvarjalnosti območja, prej drugim vzrokom, npr.: pomanjkljivi evidenci, neobdelanemu gradivu, šibkemu strokovnemu znanju. Slabo evidenco domoznanskega gradiva ugotavlja že leta 1991 Novljan (Domoznanska, 1992, str. 33-34) v poročilu o domoznanski dejavnosti v letu 1990. Takrat je skupaj 44 osrednjih knjižnic navedlo 121.960 enot primarnega domoznanskega gradiva.

Medtem ko knjižnice pridobijo in obdelajo vse ali vsaj večino primarnih domoznanskih monografskih publikacij, imajo pri zbiranju in obdelavi sive literature, člankov in drugih oblik domoznanskega gradiva več težav, že pri samem zbiranju. To ugotavlja tudi Goropevšek: »Trdimo lahko, da je pridobivanje gradiva eno najzahtevnejših opravil domoznanske dejavnosti, posebej še, če želimo zajeti večino domoznanskega gradiva« (1995, str. 70). Zaplete se lahko tam, kjer knjižnice med načine pridobivanja knjižničnega gradiva uvrstijo le nakup ponujenih izdaj in sprejem ponujenih darov, izločijo pa lastno pozorno spremljanje vsakršnega publicističnega dogajanja v okolju in navajanje vseh izdajateljev na predstavljanje in hrambo gradiva v knjižnici, s čimer si lahko povečajo možnosti za njegov izbor. Drugo oviro lahko predstavlja obdelava, ki ne zmore zbranega gradiva tekoče uvrščati na knjižne police, kar seveda ne deluje ravno spodbudno na njegovo zbiranje. Ocene za povprečen letni prirast domoznanskega gradiva nimamo, zato o uspešnosti knjižnic le ugibamo. Ilustriramo ga lahko s podatkom za leto 2002, ko so knjižnice zbirke obogatile s 15.610 novimi notami domoznanskega gradiva, med katerimi so med monografijami, neknjižnim gradivom in serijskimi publikacijami tudi članki. Navajale naj bi le obdelano gradivo, saj vprašalnik zahteva podatke o inventariziranem gradivu. To gradivo predstavlja 3,86% od prirasta vsega gradiva v letu 2002, ki ga navaja poročilo Centra za razvoj knjižnic (Novljan, 2003, str. 11). Kar 48% tega prirasta so pridobile osrednje

5 V vprašalnikih o knjižnični dejavnosti za leto 2002, ki jih hrani Center za razvoj knjižnic v Narodni in univerzitetni knjižnici, je domoznansko gradivo s podatki prikazalo 57 osrednjih knjižnic oziroma upravnih enot. Tega leta pa je bilo po teh vprašalnikih 60 osrednjih knjižnic, ki so imele 178 upravnih enot, krajevnih knjižnic.

območne knjižnice. Domoznansko gradivo obdelujejo osrednje knjižnice same, lahko pa obdelavo poverijo osrednji območni knjižnici, slednje še zlasti rade storijo za obdelavo člankov⁶. Če je knjižnicam uspelo vse na novo pridobljeno gradivo obdelati, ne vemo, a verjamemo, da se trudijo. Neobdelano gradivo, darovi brez seznamov in sklepov o prevzemu predstavljajo za knjižnico veliko odgovornost. Gradivo se lahko znajde na drugih lokacijah, lahko se odtuji, posledice neodgovornega ravnanja pa niso le madež za knjižnico, ampak lahko tudi veliko osiromašenje njene domoznanske zbirke, in na to odgovorni vodje težko pristajajo.

Vse knjižnice so za razvid navedle, da imajo domoznansko gradivo postavljeno ločeno od ostalega gradiva, torej kot zbirko. V skladu s tržno naravnano politiko knjižnice pričakujemo, da to v večjih knjižnicah pomeni poseben, z namenom jasno razviden prostor, kjer je na knjižnih policah urejeno knjižno gradivo, npr. po UDK skupinah, periodika po abecedi, razglednice po abecedi krajev in znotraj teh po letih (...), zraven pa katalog (s kataložnimi zapisi, urejenimi po abecedi krajev ter znotraj njih po letih; potem katalog dostopnih del pomembnih osebnosti, ki je urejen po abecedi priimkov, katalog strokovnih področij in podobno), najbolje računalniški, in vsa potrebna oprema za uporabo gradiva ter delavec za svetovanje in pomoč. V manjših knjižnicah je lahko »zbirka« urejena na posebni polici, vsaj z napisom in postavitvijo pa naj bi v prostoru opozarjala na svoj namen. Z gradivom se po oceni knjižnic ukvarja 33 strokovnih delavcev, 55% teh je v osrednjih območnih knjižnicah. Po Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003, 14. člen) naj bi imela knjižnica 1 strokovnega delavca za opravljanje domoznanske dejavnosti (torej za vse njene opredeljene naloge: zbiranje, obdelovanje, varovanje in posredovanje) ob prirastu 5.000 enot. Normativ zaposlitve je presežen glede na sam prirast. Veliko razliko težko pojasnimo z drugimi vsebinami, ker nimamo podatkov o drugih opravljenih domoznanskih nalogah, ki se po naši presoji vežejo na ta normativ, npr. hranjenje in uporabo tega gradiva. Nagibamo se k trditvi, da je normativ visoko postavljen, ker zajema poleg prirasta gradiva, ki je pridobljeno in obdelano, še druga domoznanska opravila in storitve. Da bi dobili jasnejšo sliko, smo zaprosili knjižnice za edini dodatni podatek, ki ga že imajo: *koliko prireditve z domoznansko vsebino so imele v letu 2003*. Odgovorilo nam je le 16 knjižnic od 61. Za posploševanje pre-

6 V knjižnici so članki prisotni, če knjižnica hrani periodično publikacijo, včasih pa kot separat, fotokopija. Praksa na tem področju je zelo raznolika. Nekatere knjižnice hranijo izrezane članke, na njih pa niso vselej zapisani bibliografski podatki. To veliko pove o sposobnosti knjižnice, kako zmore neko posebno dejavnost umestiti v celoto, jo obravnavati celostno, kar je seveda za kakovostno delo nujno potrebno. Ko bi knjižnica v tem primeru pomislila še na to, da je odgovorna tudi za informacijsko pismenost prebivalcev, ne bi pozabila dodati referenčnih podatkov. Druge hranijo članke, vendar jih ne obdelajo in ne hranijo revij, ker to počne njihova osrednja območna knjižnica. Naletimo lahko na primere, ko knjižnica izrezane članke o aktualnem dogajanju z njihovega območja predstavlja v informativni domoznanski vitrini, preden jih, po preteku zanimanja, shrani v hemeroteko.

malo, a vendar so te z odgovori potrdile našo domnevo, da so pri navajanju podatka o številu delavcev, ki opravljajo domoznansko dejavnost, upoštevale tudi tiste delavce, ki so bili zaposleni s posredovanjem in predstavljanjem domoznanskega gradiva.

V letnih statističnih poročilih med posebnimi zbirkami samo 21 knjižnic od 29 navaja domoznansko zbirko v poročilu za leto 2003. Je pa še zmeraj prednostna posebna zbirka med drugimi posebnimi zbirkami, kar pomeni, da jo knjižnice že sprejemajo kot obvezo⁷.

Z domoznansko dejavnostjo naj bi bila predstavljena vsa območja osrednjih knjižnic, znotraj teh pa imajo območja krajevnih knjižnic lahko svojo predstavitev. Opredelitev domoznanskega območja naj bi določali identifikacijski dejavniki, ki zmorejo povezati določeno skupino ljudi, za katero se domoznanska zbirka organizira kot nekakšen kolektivni spomin. Navadno knjižnice gradivo združujejo po krajih, ker pričakujejo, da bo ime kraja tudi uporabnikovo najpogostejše izhodišče iskanja domoznanske informacije. Kraje brez knjižnic lahko predstavlja potujoča knjižnica z dostopnostjo njihovega domoznanskega gradiva, z občasnimi potujočimi razstavami, bodisi v samem bibliobusu ali v prostorih krajeвне skupnosti, šole in podobno, da spodbudi njegovo uporabo in hkrati pokaže svojo povezanost z okoljem. Bibliobus pa je lahko tudi učinkovit zbiralec domoznanskega gradiva, še zlasti, če se s kraji, ki jih obiskuje, tudi tesno poveže. To med drugim pomeni, da je prisoten vsaj na večjih, za kraj pomembnih prireditvah, v katere se vključi tudi sam s kakšnim zanimivim prispevkom ali prireditvijo. Čeprav predstavlja več krajev, je zaželeno, da poskuša povzeti značilnost vsakega, včasih vsaj simbolno, kot npr. bibliobus goriškega območja, ki s poslikavo predstavlja kulturne in naravne značilnosti krajev, ki jih obiskuje.

4.3 Domoznansko gradivo s področja knjižničarstva

Zanimalo nas je, kako k ugledu knjižnice prispeva knjižnica z zbiranjem domoznanskega gradiva s področja knjižničarstva. Pričakovanja, da nam bo Informacijski center za bibliotekarstvo v Narodni in univerzitetni knjižnici postregel z

⁷ Druge posebne zbirke, ki so jih navedle knjižnice, so navadno enkratne (enkratna je sicer zaradi vsebine tudi vsaka domoznanska zbirka), ker se ne pojavljajo v vseh knjižnicah, in so lahko organizirane za več knjižnic, npr.: zbirka gradiva za slepe in slabovidne, artoteka, zbirka OZN, zbirka za metodiko pouka branja, zbirka mladinskega leposlovja slovenskih avtorjev, mladinska književnost in knjižničarstvo, Svet Evrope, zbirka za starše, izobraževalna ponudba Slovenije, faksimili, šahovska zbirka, zbirka ruskih publikacij, striptoteka, igroteka, fosili in minerali, kinološka literatura, kartografska, bavarska zbirka, notno gradivo, zbirka NOB, glasbena in video zbirka, zbirka zemljevidov in turističnih vodnikov.

izbranim gradivom, ki bo podoba pomembnega razvojnega dogajanja na slovenskem knjižničarskem področju, se še niso uresničila. Kljub vsem pobudam zbirka s tega področja nikakor ne zaživi. Gradivo se zbira, vendar po naključju, zlasti siva literatura, za kar so nenazadnje odgovorne tudi knjižnice, ki mu ne pošiljajo svojih publikacij. Tako zbrano in še ne v celoti obdelano gradivo ne odraža, sicer zadnje čase kar živahnega, publicističnega dogajanja v knjižnicah. Ker pa taka zbirka ne govori samo o knjižničarstvu, ampak tudi o prebivalcih določenega okolja in njihovih potrebah, je dragocen vir za študij kulturne zgodovine Slovencev in bi že zato morala obstajati kot rezultat načrtnega sistematičnega prizadevanja. Knjižničarji bi v skrbi za druge uporabnike potrebe pač ne smeli pozabiti na svoje področje, recimo še zato, ker je uspešno delo spodbuda drugim, omogoča izmenjavo informacij, sodelovalno povezovanje pri projektih, študij, raziskovanje in podobno. Med obstoječim gradivom s področja knjižničarstva pa že sedaj lahko naletimo na raznolike oblike predstavljanja knjižnične domoznanske dejavnosti kakor tudi samih knjižnic ter njihovih drugih storitev in zbirk.

Vse več je publikacij z opisi zgodovine knjižnic in njihove dejavnosti, ki so koristni prispevek za proučevanje kulturne zgodovine določenega kraja. Kadar nosijo ime po znani osebi, ta tudi s pomočjo knjižnice zaživi kot pomemben dejavnik zgodovine; npr. Srečko Vilhar v publikaciji *Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper* (1979). Podobno zanimivo, še zlasti za študij knjižničarstva in knjižnic, je predstavljanje knjižničarjev, ki so s svojimi prizadevanji značilno posegali v kulturno dogajanje kraja, npr. intervjuji in zapisi Nataše Petrov (1996), Metke Kovačič (1994), ki s ponosom predstavlja uglednega domačina in knjižničarja Miloša Rybara. Dober domoznanski vir so še jubilejni zborniki knjižnic, ki jih imajo osrednje območne knjižnice, zmeraj več publikacij o razvoju knjižnic izdajo tudi osrednje knjižnice, v njih pa je vselej predstavljena domoznanska zbirka.

Knjižnice najdemo še med založniki domoznanskega gradiva; z različnimi publikacijami (razstavnimi katalogi, bibliografijami) ponesejo informacije o njem v širše okolje, včasih pa celotno publikacijo namenijo obravnavi te dejavnosti, npr. posebna brošura novomeške knjižnice: *O delu domoznanskega oddelka* (1997). Uporabnik bo dobil zadnje aktualne monografske publikacije o knjižnici prej na polici z oznako knjižničarstvo kot pa v domoznanski zbirki, dostopni pa so navadno zborniki in brošure o knjižničarstvu na določenem območju, ostalo gradivo, zlasti drobni tisk, pa zelo redko. Redko lahko vidi fototeko o razvoju knjižnice, ki jo knjižnica sama ustvarja kot dokumentacijo o svojem delovanju, enako bo zanj redko dostopno tudi video in avdio gradivo o knjižnici. Njene uradne dokumente, ki govorijo o njenem delovanju (programe, poročila in podobno) pa bi uporabnik našel glede na strokovna navodila med uradnimi publikacijami, kamor knjižnice uvrščajo uradne publikacije lokalne oblasti. Sicer pa domoznansko gradivo s področja knjižničarstva javnost vidi najpog-

osteje le ob priložnostnih jubilejnih razstavah, potem pa spet ponikne, žal v arhiv ali skladišče knjižnice⁸.

5 Razreševanje problematike dostopnosti domoznanske dejavnosti

Knjižnice so se problematike dostopnosti domoznanske dejavnosti zavedale. Že leta 1992 so pozvale ministrstvo za kulturo naj se vključi v izboljšanje delovanja knjižnic na domoznanskem področju s sofinanciranjem te dejavnosti po predlogu dokumenta Domoznanska dejavnost v knjižničnem sistemu Slovenije, ki naj bi dobil status podzakonskega akta. Čakale so vse do novega Zakona o knjižničarstvu (2001), ki zapoveduje pripravo izvedbenih dokumentov, posredno ali neposredno vezanih na to področje knjižnične dejavnosti. Dočakale so Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003), ki ima vključen že obravnavani normativ zaposlitve (4. člen), ločeno postavitev gradiva (13. člen) in možnost prenosa opravljanja te dejavnosti na drugo knjižnico (12. člen), potem Navodila za izločanje in odpis knjižničnega gradiva (2003), ki skrbijo, da se pomembno domoznansko gradivo ne izloči iz sistema, Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah (2003), ki posega v organizacijo domoznanske dejavnosti z dodelitvijo nalog osrednjim območnim knjižnicam in Narodni in univerzitetni knjižnici, pri čemer, kar ni nepomembno, bolj ali manj ohranja pred leti dogovorjeno shemo organiziranja in razdelitve nalog, da se že začeto delo lahko nadaljuje, razvija in nadgrajuje, če pridobijo osrednje območne knjižnice za to soglasje občin. Soglasje morajo dati vsaj v primeru, ko njihova osrednja knjižnica te dejavnosti ne opravlja (6. člen). Brez soglasja občin pa morajo osrednje območne knjižnice koordinirati zbiranje domoznanskega gradiva in poskrbeti za dostopnost obveznega izvoda v knjižničnem sistemu ter za strokovno obdelavo domoznanskega gradiva in njegovo dostopnost v vzajemnem katalogu (IV. poglavje). Nekateri dokumenti, priporočila bodo še morali nastati, predvsem tisti, ki bodo knjižnicam pomagali dvigniti in pospešiti strokovno raven delovanja, pri čemer bodo navodila za obdelavo knjižničnega gradiva⁹, ki bo uporabniku odgovorila na vprašanje, kaj knjižnice imajo in kje, prvi korak za trženjsko delo.

⁸ Za obiskovalce razstave Slovenske splošne knjižnice nekoč in danes, ki jo je pripravila Mateja Ločniškar Fidler v Bežigradski knjižnici leta 2004, je bilo razstavljeno gradivo pravo presenečenje, saj so se z njim knjižnice predstavljale tudi knjižničarjem v novi podobi, ki je prav vabila k raziskovanju njihove strokovne in tudi uporabniške razvitosti. Opozorila je na pomen načrtnega in sistematičnega zbiranja, urejanja in predstavljanja gradiva, ne nazadnje zato, da bomo lahko realno ovrednotili svoje delo in spoštovali delo svojih predhodnikov.

⁹ K boljšemu delu na tem področju bo nedvomno prispeval tudi Pravilnik o izdaji dovoljenja za vzajemno katalogizacijo (2004).

Za knjižnice je pomembna državna strokovna pobuda, a hkrati nič manj strokovna pomoč v obliki strokovnih organizacijskih priporočil, navodil, koordinacije, priročnikov, izobraževanja, svetovanja, vrednotenja in podobno. Tako zapišeta Vlasta Stavbar in Sandra Kurnik Zupanič (2000, str. 38): »vendar bi tudi pri ohranjanju domoznanskega gradiva v ožjem pomenu besede, ki nima vseslovenskega značaja nacionalna knjižnica morala pokazati interes in seveda pomoč, saj bi redko in staro domoznansko gradivo moralo zanimati tudi njo«

in »Dobrodošle bi bile pobude nacionalne knjižnice, ki bi z organiziranimi akcijami, v katere bi vključila več knjižnic, lahko pocenila akcije prenosa klasičnega gradiva na druge medije« (ibid). Narodna in univerzitetna knjižnica poskuša slediti potrebam knjižnic pri organizaciji dostopnosti domoznanskega gradiva. Ena izmed današnjih vidnejših aktivnosti, ki jo lahko razumemo kot odgovor na to pobudo, je projekt, ki nastaja v okviru koordinacije nalog osrednjih območnih knjižnic: elektronski portal do izbranega elektronskega domoznanskega gradiva, kjer bo uporabniku na enem mestu programska oprema z uporabniškim vmesnikom omogočala uporabo gradiva znotraj sistema KAMRA, nekaterega pa tudi prek povezav do drugih sorodnih zbiralcev. Izbor značilne vsebine za določeno območje, ki jo bodo poleg knjižnic predstavljali še muzeji in arhivi, bo v skladu s predstavitvijo in vsebino ponujal uporabnikom gotovo tudi prijazne storitve, npr.: informacije o dostopnosti gradiva, natis dokumenta, pripravo bibliografije, shranjevanje, sodelovanje pri oblikovanju programa in storitev in podobno. Upošteva pa tudi druge pobude, npr. pobudo o sodelovanju in varovanju, Vodopivec Jedrt (2000, str. 20): »Veliko naporov, časa in denarja bi lahko prihranili, če bi se medsebojno posvetovali, usklajevali in delovali /.../, materialno varovanje tradicionalnega in novejšega gradiva postaja sestavni del informacijske družbe«, saj je vključil poleg sodelovanja knjižnic tudi njihovo sodelovanje z muzeji in arhivi, s poudarkom na predstavitvi gradiva, ki pa prispeva še k varovanju gradiva (Karun, 2005).

Dogovori o hranjenju domoznanskega gradiva naj bi upoštevali organizacijo knjižnične mreže in pomen najmanjše krajevne knjižnice, ki jo uporabnik poimenuje moja, naša knjižnica, ko mu zagotavlja kakovostne storitve z zbirko lastnega knjižničnega gradiva (ki naj bi bila po starosti najmlajša v mreži knjižničnih zbirk) in s koriščenjem storitev in zbirke večjih knjižnic. Glede na opredelitev namena in aktualnost domoznanskega gradiva naj bi vsaka krajevna knjižnica, tudi najmanjša, zbirala domoznansko gradivo za svoje območje in ga predstavljala. K temu jo zavezuje poslanstvo, ker mora ponujati okolju in njegovim prebivalcem možnost za identifikacijo, možnost za ohranjanje in razvijanje okoljskih zmožnosti in značilnosti. Te se namreč lahko v večjem okolju izgubijo zaradi strožjega selektivnega pristopa pri zbiranju gradiva. Načelo manifesta o dostopnosti splošne knjižnice za vsakogar, ne glede na posamezne značilnosti prebivalcev, lahko uveljavimo tudi za domoznansko dejavnost in zapišemo: *vsak kraj, ne glede na velikost in pomembnost, ima pravico do svoje predstavitve v knjižnici.*

Najpopolnejšo predstavitev kraja lahko organizira njegova ali zanj zadolžena knjižnica, ki zbira vse domoznansko gradivo in večino tudi hrani. Ker je hramba tako kot obdelava zahtevna in draga dejavnost knjižnice, se navadno organizira v sklopu večje, vsaj osrednje, če ne osrednje območne knjižnice. V takem primeru je izbor gradiva bolj izločevalen kot v krajevni knjižnici. Zato je gradivo priporočljivo hraniti (tudi) v krajevni knjižnici najdaljši možni čas, ki ga določa povpraševanje in skrb za njegovo varnost, vzdrževanje. Po daljšem časovnem obdobju se lažje oceni njegova pomembnost za hranjenje v osrednji ali osrednji območni knjižnici (pogosto tudi zato, ker je primarno gradivo že uporabljeno in ga lahko spoznamo kot referenčni vir v drugi publikaciji), še posebno ko odločitev ni odvisna le od formalnih ampak tudi od vsebinskih kriterijev. Po drugi strani pa hranjenje gradiva v osrednji knjižnici (v nasprotju z izbiro, ki se zmanjša) poveča dostopnost gradiva zaradi večje odprtosti knjižnice in uvedenega kriterija predvidenih potreb pri izboru gradiva.

Odločitev o organizaciji dostopnosti domoznanskega gradiva knjižnica lažje sprejme, če lokacijo domoznanskega gradiva ocenjuje tudi z vidika trženja namena. Pri nas se postopoma uveljavlja domoznansko gradivo v vseh osrednjih knjižnicah, vse bolj tudi v njihovih krajevnih knjižnicah, še zlasti če so knjižnice v občinskih središčih ali večjih, kulturno in gospodarsko zelo dejavnih krajih. Odkrivajo jih poleg načrtovalcev dogajanja v lokalni skupnosti tudi raziskovalci iz različnih strokovnih področij, ne samo kulture, ampak tudi pokrajine, zgodovine, etnografije, odkrivajo jih poleg šolarjev tudi turisti (...) in ne malokrat so presenečeni nad informacijami, ki jim jih nudijo, bodisi zato, ker jih niso pričakovali ali ker podobnih v večjih zbirkah vselej ne dobijo.

5.1 Posebne potrebe

Znotraj domoznanske dejavnosti so knjižnice pozorne na posebne potrebe. Če smo prej omenili knjižničarsko področje kot možno posebno skupino domoznanskega gradiva, lahko omenimo še posebno skupino prebivalcev, ki izstopa s svojo problematiko, dejavnostjo in ustvarjalnostjo na določenem območju in s svojo potrebo, da jo predstavljajo in se seznanjajo z njo. To so predvsem manjšinske etnične skupnosti. Knjižnice so še posebej pozorne, da bo v zbirki zastopano gradivo, ki govori o njih, in gradivo, ki je njihov ustvarjalni prispevek, pogosto značilno zaznamovan z jezikom. Enako pozornost kot zbiranje, zasluži tudi predstavljanje tega gradiva (npr. z razstavami, s sodelovanjem pri različnih projektih), a ne samo znotraj naselitvenega območja, ampak tudi zunaj njega, saj naj bi manjšine in njihovo ustvarjalnost poznali in sprejemali kot obči kulturni prispevek vsi prebivalci. Pri tem si knjižnice lahko pomagajo s sodelovanjem s knjižnicami tujih knjižničnih sistemov. Primere takega sodelovanja že najdemo: Vzajemna dejavnost knjižnic na obeh staneh meje, o kakršni poroča Jože Vugri-

nec (1996, str. 34-42), zajema izmenjavo razstav, skupno oblikovanje razstav, sodelovanje pri evidentiranju in pridobivanju domoznanskega gradiva vpliva na poznavanje sosedu ter ohranjanje gradiva, je dragocena za obstoj in razvoj manjšin. Sodelovanje prekmurske knjižnice s knjižnicami v Porabju in Szombathelyju (ibid., str. 39), novomeške knjižnice s karlovško knjižnico, ki je nosilka knjižnične dejavnosti za Slovence na Hrvaškem (Matić-Zupančič, 1996, str.193-194), novogoriške z zamejskimi knjižnicami na Goriškem (Waltritsch, 1979, str. 104-106) krepi skupni interes knjižnic na obeh straneh meje, da bi čim bolj opravile svoje poslanstvo, še zlasti ob kroničnem pomanjkanju denarja za zahtevno delo v domoznanstvu. Na tak način obogatijo svoje informacije s podatki o izdanih publikacijah in nahajališču gradiva, ki so npr. v katalogih (tudi razstavnih), bibliografijah in seznamih, ali svojo zbirko z gradivom in dejavnost s prireditvami, na katerih v matični domovini predstavljajo ustvarjalnost svoje manjšine v sosednji državi.

5.2 Prireditvena dejavnost za predstavljanje domoznanskega gradiva

Profesionalec ve, kaj je dobro za uporabnika, bolj kot uporabnik sam, navaja splošni kriterij za profesionalno delo knjižničarja, Taylor (1979, str. 104). Iz tega zornega kota je razumljivo početje knjižničarjev, ko si z različnimi prireditvami prizadevajo prebuditi potrebe svojih potencialnih uporabnikov in spodbuditi njihovo zanimanje za uporabo domoznanske zbirke. Knjižnice spodbujajo turistične agencije, da uvrstijo ogled zbirke, dragocenosti in razstav v svoje potovalne programe, da pripravijo s pomočjo domoznanske zbirke programe za ogled kraja, skrbijo, da je v krajevnih turističnih vodnikih zbirka predstavljena, da so glede na vsebino domoznanske prireditve objavljene cilje skupine, npr. gospodarske organizacije, urbanisti, arhitekti, mala podjetja, naravovarstveniki, manjšine, da se šolski program izvaja s pomočjo domoznanskega gradiva, da se osebna bio/bibliografija, družinsko drevo, zgodovina prouči s pomočjo domoznanskega gradiva, ponudijo sodelovanje pri razvojnih projektih lokalne skupnosti, predstavlja jo domoznansko dejavnost v knjižnici in zunaj nje z namenom in urnikom; npr. na občini, krajevni skupnosti, v šoli, v razstavnih vitrinah, s predavanji, razstavami (npr. se (s)poznate, poznate naš kraj, kakšni smo bili pred, kakšni bomo...). Vse predstavitve krajev, občin z domoznanskim gradivom, ki se npr. v obliki potujočih razstav organizirajo v drugih krajih, so dragocena promocija krajev, priložnost, da jih spoznajo turistične agencije, da se ob tem vzpostavljajo kulturni in gospodarski stiki. Knjižnica lahko ob takem programu prireditev pričakuje podporo lokalne skupnosti, še zlasti če bo program nastal v sodelovanju z drugi-

mi organizacijami in društvu v skupnosti¹⁰. Možnosti je toliko, kolikor je potrebnih in ustvarjalnih knjižničarjev in sodobnega vodenja knjižnice, ki temelji na delovanju za pridobivanje uporabnikov. Ko smo splošne knjižnice zaprosili za podatke o številu domoznanskih prireditev v letu 2003, smo jih nekaj spoznali. Odgovorilo nam je 16 knjižnic (med njimi 4 osrednje območne z domoznansko zbirko in 1 brez nje), ki so skupaj imele 330 raznolikih prireditev. Kar 67% teh so imele štiri osrednje območne knjižnice. Število prireditev je pri teh naraslo na račun ogleda posebnih zbirk ali cele zbirke, ki privabljajo predvsem šolske skupine, drugih prireditev s to vsebino so imele celo manj kot ostale osrednje knjižnice. V teh zbirkah so bile privlačne posebne zbirke znanih domačinov, bodisi avtorjev ali zbirateljev, pri zbirateljih pa obisk pritegne vsebina zbirke, pri kateri je lahko poleg vsebine pomembna tudi oblika gradiva.

Domoznansko zbirko lahko vsaka, tudi najmanjša knjižnica uporablja kot dejavnik oblikovanja javnosti. Če uporabimo trditev Pinterja (2002, str. 24), jo lahko imamo za fizično omejeno socialno kategorijo, ki jo javnost potrebuje, da se lahko prepozna in se opredeli kot avtonomen družbeni akter, ki ponuja vsem tudi možnosti za kritično razpravo in presojanje. Tudi najmanjša domoznanska zbirka opravlja »spoznavno funkcijo v smislu opore pri iskanju in spoznavanju skupnega interesa, artikulacijsko funkcijo, ko z obdelavo in hranjenjem prispeva k pretočnosti razprav« (ibid., str. 27) in »v sistemskem smislu jo je treba organizirati tako, da omogoči javnosti pridobiti celovito sliko.« S tega vidika ima ta zbirka vsaj dve značilni skupini uporabnikov v vsaki krajevni knjižnici: najprej uporabnike z opredeljeno potrebo po tem gradivu, a niso nujno domačini, druga pa so domačini kot potencialni uporabniki, ki naj bi svoje okolje poznali. Ta, ki svoje okolje pozna, ga lahko tudi bolje predstavlja. V tem predstavljanju je vključeno domoznansko gradivo in navedba njegove dostopnosti. Tako poznavalci okolja hkrati uveljavljajo domoznansko zbirko in s tem tudi knjižnico. Knjižnica mora poskrbeti, da jo javnost odkrije, vedeti mora, čemu je potrebno nameniti pozornost ali kaj je potrebno storiti za cilj. Zato bo delo na tem področju v skladu z opredeljenim namenom osredotočilo na ciljne skupine. Ker je organizacija javnega značaja, lahko vsi pridobimo, če zagotavlja kakovostne možnosti za dostop, uporabo in iskanje informacij, kljub temu da zbirko uporablja le omejena skupina prebivalcev. Npr. če bo med sodelavce zbiranja domoznanskega gradiva povabila učence šole s projektnim delom, bo pridobila gradivo, otroci pa vedenje o kraju, raziskovanju, virih in njihovi uporabi; če bo turistično društvo z njeno pomočjo pripravilo prireditev, bodo obiska veseli tudi ponudniki drugih storitev v kraju, in podobno.

10 S takimi prireditvami smo se lahko že srečevali, npr. novomeška knjižnica je predstavljala občine svojega območja, ribniška knjižnica je skupaj z muzejem predstavljala svoje območje v Kulturnem informacijskem centru v Ljubljani, društvo Rastoča knjiga je v sodelovanju z občinami in s knjižnicami predstavljalo knjižno ustvarjalnost posameznih občin v Ljubljani in drugih občinah in podobno.

Za njeno uporabo je potrebno kakovostno oglaševanje tako kot za druge knjižnične storitve. To naj bi bilo, kot pravi Njatin (2002, str. 35), opravljano po vzoru Helsinške listine o kakovosti odnosov z javnostjo. Upoštevala naj bi se: celovitost oglaševalskega procesa, celovitost izvajanja, doslednost v izvajanju, ustreznost osebnih veščin izvajalcev, zato da se bo oblikovalo pozitivno mnenje ali vedenje ljudi do knjižnice in njene domoznanske zbirke in do okolja. Knjižnice poskušajo razvijati to vedenje tudi s trženjem. Mrgole Jukič ugotavlja, da se knjižnice ukvarjajo tako z odnosi z javnostjo, »skrb za ugled«, kot z marketinško dejavnostjo, ki je »namenjena večji uporabi zbirke, kljub temu da si v knjižnicah ne moremo privoščiti niti ene, kaj šele obeh služb" (2002, str. 111). Obe sta pomembni in obe krepita ugled knjižnice. Krepi se seveda predvsem z uporabo. Zadovoljstvo uporabnika, dobro oglaševanje in delovanje, rastoči ugled knjižnice pripomorejo, da se zbirka ne bogati le z obiski, ampak tudi z darovi. O tem lahko poroča marsikatera knjižnica, kot npr. Knjižnica Mirana Jarca, ki se je v tridesetih letih »iz nič razvila v dokaj bogato knjižnico«, v jubilejnem zborniku (Trideset, 1976), pa koroška osrednja domoznanska zbirka (Mrdavšič, 1989, str.19).

Ta dvojni učinek oglaševanja je še posebej značilen za domoznansko zbirko. S prireditvami, zlasti z razstavami, spodbujajo knjižnice uporabo gradiva, hkrati pa javnost nagovarjajo k zbiranju (darovanju) domoznanskega gradiva in tako razrešujejo problematiko dostopnosti. Darovalci knjižnice izbirajo. Marsikatero redko gradivo se iz določenega območja preseli, namesto v domačo knjižnico, v nacionalno knjižnico. Ta poudarja dosledno, celovito in stoodstotno zbiranje slovenike na vseh nosilcih, skladno z zakonodajo, takojšnjo obdelavo pridobljenega gradiva brez zamud in popolno zaščito kulturne dediščine, ki jo hrani in varuje nacionalna knjižnica, maksimalno možno povečanje uporabe knjižničnega gradiva in stalno javno predstavljanje bogate nacionalne kulturne dediščine (Setinc, 2003, str. 103). S takimi poudarki je zanimiva za darovalce, ker poleg vzdrževanja in hranjenja poskrbi za strokovno obravnavo gradiva, ki z javno predstavitvijo (razstava, katalog, simpozij) prinese slavo še darovalcu. Marsikatero gradivo je postalo za javnost dostopno na ta način, razstavniki katalogi pa so dopolnili referenčno gradivo domoznanskih zbirk v drugih knjižnicah.

Prireditve z domoznansko vsebino, znotraj teh tudi informativna predstavitev zbirke za skupine, so pogosto zahtevne in zanje potrebuje knjižnica veliko časa in znanja. Slednje pri nas še ni bilo deležno kakšne posebne pozornosti, razen morda pri vodstvu knjižnice, ki se je moralo odločiti, ali naj jo pripravi v okviru danih možnosti, premisliti, kaj bodo s tem pridobili zaposleni, kaj zbirka, kaj uporabniki, okolje, knjižnica in podobno. Nismo zasledili nobenega tečaja, delavnice o pripravi različnih oblik prireditev, ki bi knjižničarje usposobile za učinkovito, uspešno in gospodarno načrtovanje, pripravo, izvedbo in vrednotenje prireditve za doseganje določenega namena. Tako izobraževanje bi bilo priporočljivo organizirati najprej za spoznavanje namena in uporabe slovenske nacionalne bibliografije, najpopolnejšega referenčnega vira domoznanske ust-

varjalnosti, ki knjižničarju pomaga posredovati marsikatero informacijo in pripraviti marsikakšno prireditev z domoznansko vsebino tudi takrat, ko nima v knjižnici lokalne domoznanske zbirke oziroma gradiva. Domoznanska dejavnost v smislu dostopnosti gradiva, informacij in predstavljanja v skladu s poslanstvom, opravlja namreč vsaka knjižnica, tudi tista, ki gradiva nima, v pomoč pa so ji knjižnice, ki so tega bolj vešče in imajo informacije ter gradivo.

Še tako dobro zastavljeno oglaševanje pa ne da učinka, če uporabnik naleti na razočaranje pri uporabi domoznanske zbirke. Tavčar in Turk Širca (2003, str. 41) pravita: »Osnova za presojanje kakovosti nesnovnih storitev je predvsem zadovoljstvo ali razočaranje naročnika (v našem primeru uporabnika. Op. av.) zaradi razkoraka med pričakovano in prejeta storitvijo«. Zaznane koristi se praviloma razlikujejo od pričakovanih. Obisk na povabilo je uspešen, če so storitve, ki jih je bil deležen uporabnik, presegle koristi, ki jih je pričakoval. Koncept zaznane koristi, tj. zadovoljstvo uporabnika, se razlikuje od normativnega pristopa k ugotavljanju koristi, ki ga navadno podpirajo različni standardi. Sama kakovost je strateška zadeva vodenja. Zato ne more nobeno od strokovnih knjižničarskih priporočil, ki jih potrebujejo knjižničarji za boljšo organizacijo in uporabo domoznanske dejavnosti, prispevati k dobremu delu brez dobrega vodenja, ki jo bo zmogel realno načrtovati in zanimivo predstaviti za širok krog potencialnih uporabnikov. Nepravilno predstavljena zbirka je lahko za uporabnika, ki gradiva in namena zbirke ne pozna, tudi razočaranje. Npr. ko se predstavlja s kakovostjo, je potrebno paziti, da uporabnik te ne bo enačil s kakovostnim gradivom, da ne bo razočaran, ker bo znotraj te zbirke odkrival tudi neakovostne vsebine in oblike. Seznanjanje z namenom ga lahko zavaruje pred razočaranjem, saj bo vedel, da se v domoznansko zbirko ne uvrščajo viri po vsebinski, oblikovni kakovosti. Predvsem pa ga moramo seznaniti, da domoznanska dejavnost spoštuje ustvarjalnost in ustvarjalce vseh strokovnih področij, da med tem gradivom niso le leposlovna dela in umetniki.

5.3 Organiziranost dostopnosti domoznanskega gradiva

Vlogo dobre organizacije domoznanske dejavnosti smo omenili že pri zbiranju in pri hranjenju domoznanskega gradiva, obe sta povezani z njegovo dostopnostjo. Ko ugotavljamo prednosti izpolnjevanja in zadovoljevanja uporabnikovih domoznanskih potreb in tržni delež, ki ga prispeva domoznanska zbirka k slovesu knjižnice, h kakovosti knjižnične zbirke, storitev, delu uslužbencev, ne moremo spregledati učinka organiziranosti domoznanske zbirke znotraj knjižnice in znotraj knjižničnega sistema. Z družbeno pomočjo in vodstvenim procesom bi morala biti vzpostavljena mreža kakovostnih domoznanskih zbirk, ki bi potencialnim uporabnikom ponujale, segmentiranim po krajih, domoznanske informacije in gradivo ne glede na kraj njihovega bivanja.

Če najmanjšo domoznansko zbirko določa najmanjša krajevna knjižnica, ki zbira vse primarno gradivo, mora njena osrednja, ki skrbi za predstavitev svojega osrednjega območja, in osrednja območna, ki predstavlja regijo, poskrbeti, da bo to gradivo dostopno. Model dostopnosti domoznanskega gradiva znotraj teh treh vzorcev zbiranja vključuje medsebojno povezanost knjižnic za zbiranje, obdelavo, hranjenje in uporabo domoznanskega gradiva.

V taki klasični organizacijski shemi se gradivo lahko podvaja, ker bo zanimivo za krajevno in osrednjo knjižnico, celo za hkratno hranjenje v osrednji območni knjižnici. Podvajanju se lahko izognemo pri organizaciji elektronske dostopnosti, ko hkrati poskrbimo za široko dostopnost. Ko se knjižnica odloči, da bo z digitalizacijo gradiva omogočila širok dostop, da ga bo odkrila javnosti, bo pred izbiro gradiva preverila, ali je to v elektronski obliki že dostopno, in če je priporočljiva povezava do njega. Vsekakor pa se lahko izogne podvajanju pri obdelavi gradiva, ko za metapodatke uporabi bibliografski opis v vzajemnem katalogu in ga po potrebi dopolni. Knjižnice se za digitalizacijo odločijo zaradi vsebine dokumenta in zanimanja javnosti zanj, hkrati pa zaradi njegove zaščite. Zato gradivo digitalizirajo celo knjižnice, ki si ne morejo privoščiti kakovostne digitalizacije, in ga objavljajo na svojih spletnih straneh. Renata Šolar, vodja slikovne zbirke v Narodni in univerzitetni knjižnici, nas je opozorila, da se v praksi želja uporabnikov po originalu lahko celo poveča po predstavitvi gradiva na medmrežju. Ta dodatni učinek je s tržnega vidika zanimiv. Pričakovati je, da se bodo knjižnice hitreje odločale za digitalizacijo izbranega gradiva, manjše krajevne knjižnice pa za zbiranje domoznanskega gradiva, saj se jim ponuja dodatna možnost, da bo urejeno na knjižnih policah, s predstavitvijo vsaj posameznih primerkov v elektronski obliki, npr. na nastajajočem portalu KAMRA, pritegnilo nove obiskovalce.

Taka oblika dostopnosti ponuja mnoge prednosti, ne glede na vse pa ne more nadomestiti potrebe po spoznavanju fizičnega nosilca sporočila, ki strokovnjaku odkriva neodkrito, laiku pa vsaj spoštljiv odnos do ustvarjalnosti preteklih generacij. Gradivo na medmrežju, na spletni strani knjižnice ali na skupnem portalu, omogoča in razširja uporabo in hkrati uveljavlja fizično obliko gradiva v lastnem okolju in zunaj njega. Spremlja ga podatek o kraju njegove dostopnosti, za tiste, ki ga želijo spoznati in uporabljati v njegovi izvorni obliki (čeprav pogosto pod posebnimi pogoji). S tem se uveljavlja še knjižnica, ki ga je izbrala in ga hrani. V organizaciji dostopnosti domoznanskega gradiva dosega visoko mesto nacionalna knjižnica, česar bi se morali enako kot najmanjša krajevna knjižnica, ki je vključena z evidentiranjem gradiva v njegovo dostopnost v nacionalni zbirki, zavedati tudi založniki in tiskarji ter država, ki prevzemajo odgovornost za njegovo dostopnost z rednim zagotavljanjem obveznega izvoda in primernim razvojem delovnih pogojev knjižnice.

Končna oblika organizacije domoznanske dejavnosti je prepuščena knjižnicam. Ker jo je že pred desetletjem usmeril dokument Domoznanska dejavnost v

knjižničnem informacijskem sistemu Slovenije, bi lahko bil za sedanje koordinatorje domoznanske dejavnosti v osrednjih območnih knjižnicah izhodišče za pogovore, s posodobitvijo in upoštevanjem doseženega pa lahko tudi koristen napotek za načrtovanje dela. Imenovanje območnih knjižnic je povzročilo živahnejše delovanje na tem področju. Razmišljajo, kako naj bi opravljale koordinacijo in kako bi poskrbele za skladen razvoj domoznanske dejavnosti v regijah. Koordinatorji bi morali najprej vzpostaviti mrežo domoznanskih zbirk znotraj regije, ki bo zahtevala sodelovanje vseh knjižnic v regiji, še posebej krajevnih, pri čemer jim bo v pomoč že vzpostavljen sistem izločanja knjižničnega gradiva, ki med drugim skrbi, da se za domoznansko gradivo najde ustrezno lokacijo (bodisi v krajevni, osrednji, osrednji območni ali nacionalni knjižnici). Odločitev bo vplivala na organizacijo predstavitve domoznanskega gradiva v knjižnicah, na njihovih spletnih straneh in na nastajajočem portalu KAMRA. Knjižnica, ki bo urejala predstavitev glede na vsebino in obliko zbranega gradiva, naj bi omogočila združevanje gradiva najmanj po krajevni oznaki, ki bi se povezovala v širša krajevna območja (npr. območje osrednje knjižnice, občine, območje regije), priporočljivo pa bi bilo tudi združevanje po strokah. Kadar bi v zbirko uvrščala še sekundarno gradivo, pa je priporočljivo združevati iskane zapise tudi po ustvarjalcih. Pomembno je, da je zbirka v knjižnici in na spletni strani knjižnice postavljena vablivo, lahko razumljivo za iskanje in uporabo¹¹.

¹¹ Poglejmo si možno organizacijo na hipotetičnem primeru najmanjše krajevnih knjižnice (občinsko središče pod 1.500 prebivalci, z zaledjem nad 2.000). Domoznanska zbirka predstavlja primarno in sekundarno domoznansko gradivo tega kraja in je predstavljena (kar pomeni, da ni zajeta le v katalogu, ampak je izpostavljena) tudi na spletni strani krajevnih knjižnic ali pa spletni strani osrednje območne knjižnice, elektronski domoznanski viri pa tudi na portalu KAMRA, do katerih vodi uporabnika prijazen uporabniški vmesnik. Izkazovati mora namen, krajevno območje (krajevno poimenovanje, splošna geografska in demografska označitev), vsebinska področja (po imenovanju področij) in ustvarjalce.

Krajevna območja (kraj) se izpisujejo po abecednem zaporedju, če jih je več npr. v vodoravni vrsti, navpično pa so navedena vsebinska področja (lahko se upošteva razdelitev po UDK skupinah). Iz strokovnih področij se oblikuje združevanje po sekundarnih kriterijih, npr. domoznanski avtorji, založbe, oblike dokumentov, vsekakor pa je primerno posebej izpostaviti vsaj domoznanske avtorje. Te razločevalne kriterije združujejo časovni dejavniki: sedanjost, preteklost, prihodnost. Predstavitev naj bi uporabniku ponujala preglednost, možnost izbire, združevanje vsebin tudi po obliki gradiva. Izbira je omogočena, ker je vsako gradivo predstavljeno z vsemi formalnimi in vsebinski elementi, ki omogočajo njegovo prepoznavnost in ovrednotenje.

Časovna povezovalna os je priporočljiva (še zlasti za manjše kraje, kjer je gradiva manj), ker je najprej pomemben danes, iz katerega se zbira včeraj in kjer se potem oba združujeta v prihodnosti, in sicer v dokumentnih, ki kraju prihodnost načrtujejo, napovedujejo (npr. občinski načrti, programi razvoja). Ureditev po področjih izstopa, ker je v manjšem kraju manj znanih osebnosti. Te se lahko združijo in prikažejo pod biografijami oziroma pod geslom »znani ustvarjalci« in nato povežejo s področji. Po drugi strani pa so manjši kraji zanimivi tudi za turiste, gospodarstvenike (...), ti pa želijo dobiti hitro celostno podobo kraja, ko vtipkajo njegovo ime, zato naj bi knjižnični sistem s povezavami združeval spletne stani, gradivo vključeval v vzajemni katalog in digitalizirane vire na skupnem portalu.

6 Sklepne misli

Skozi zadnjih petnajst let si knjižnice bolj ali manj uspešno prizadevajo nadaljevati tradicijo domoznanske dejavnosti, poskušajo jo razviti v mreži svojih knjižnic, obogatiti zbirke z novim gradivom in pridobiti večje število uporabnikov njenega gradiva. Nepopolnost pri organizaciji in izvajanju (zbiranje, obdelava, urejanje dostopnosti) je največja ovira pri izrabi njenega raznolikega namena, kar se kaže tudi v njenem trženju. Več trženjsko naravnane dela uporabljajo knjižnice, katerih zbirka je strokovno urejena, več različnih namenov pa v trženju izpostavljajo med njimi tiste, ki vsebino zbirke in njene možne učinke dobro poznajo. Preredki pa so primeri, ko knjižnica njen pomen poveže z delom drugih organizacij v lokalni skupnosti in z delom, razvojnimi projekti same lokalne skupnosti. Premalo je izkoriščena že taka kot je v svoji informacijski funkciji. Večja uporaba za trenutne aktualne potrebe vsakdanjika bi vplivala tudi na uspešnejšo rabo gradiva starejšega datuma in knjižnice ne bi mogle prezreti merjenja njene uporabe, že zato ne, ker bi zaposleni opozarjali na neprimerno obremenitev. Vsaka obremenitev pa pelje vodstvo najprej v iskanje rešitev za izboljšanje organizacije. Pri tem ne moremo mimo dejstva, da bi se morale knjižnice bolj povezovati, sodelovati pri opravljanju nalog in bolj pogumno izrabljati novo tehnologijo. Tak način pa samodejno zahteva izobraževanje zaposlenih, ki so ključni za trženje njenega namena.

Domoznanska zbirka predstavlja z gradivom vsebinsko različna strokovna področja, značilna za določeno okolje. Oblikuje in vzdržuje kulturno identiteto lokalne skupnosti, predstavlja njeno kulturo v najširšem pomenu besede. Ta značilnost jo povezuje najtesneje z lokalno skupnostjo, zato je tudi razumljivo, da nobeno zakonodajno ali strokovno priporočilo ne more knjižnici do podrobnosti predpisati, kako naj jo organizira. Priporočila so navadno široka, usmerjevalna in dopuščajo izbiro¹². Knjižnica se mora sama opredeliti, kako jo bo organizirala, kaj bo zbirala: ali samo primarno domoznansko gradivo ali bo k temu dodala tudi sekundarno. Razširitev izbora na sekundarno gradivo pomeni priznanje posamezniku, ustvarjalcu, ki je kakorkoli značilno povezan z lokalno skupnostjo, kjer je prejemal in dajal. S tem dobi tudi lokalna skupnost drugačno po-

12 Domoznanska zbirka vključuje knjižnično gradivo, ki izpolnjuje vsaj enega od naslednjih kriterijev, ki se navezujejo na območje, ki ga knjižnica s svojo domoznansko dejavnostjo pokriva:

- gradivo se po svoji vsebini nanaša na to območje,
- avtor gradiva je živel in deloval oziroma živi in deluje na tem območju ali iz njega izhaja,
- gradivo je nastalo na tem območju, torej je bilo na tem območju napisano, natisnjeno ali razmnoženo oziroma založeno.

Del domoznanske zbirke so lahko tudi zasebne knjižnice pomembnih osebnosti oziroma zbiralcev, ki izhajajo iz tega območja. To je opredelitev iz navodil Centra za razvoj knjižnic za Zbiranje statističnih podatkov o delu slovenskih knjižnic (2004, str. 3).

dobo. Ni več samo kraj z določeno stopnjo razvoja in dogajanji na posameznem področju. Ta področja pomembno označujejo ustvarjalni posamezniki. Pri izbiri gradiva bo knjižnico vodil opredeljen namen zbirke, znotraj česar bo upoštevala razumno mejo in doslednost. Odveč pa ne bo pozornost pri rabi kriterijev izbora, da ne bo brez vzroka izločevalna pri strokovnih področjih in ustvarjalcih, da ne bo npr. sestavljala le zbirke del znanih literarnih osebnosti, da jih bo z bibliografijami predstavljala celostno, ne pa samo z gradivom, ki je v njeni zbirki, ali samo z deli, ki so nastala v času bivanja na njenem območju, in podobno. Vsako podcenjevanje lokalne ustvarjalnosti na račun bolj kakovostnega drugega gradiva ne bi bilo samo neprofesionalno in neetično ravnanje, ampak trženjsko zelo kratkovidno; knjižnica bi izgubljala svoje razvojne podporne člane. Pomembno je, da z domoznanskim gradivom predstavlja vse kraje, da bo zbirka v vsaki knjižnici, tudi najmanjši, in da ti kraji zaživijo v njenih prireditvah, s čimer jim daje možnost za uveljavitev. Če knjižnica še nima domoznanske dejavnosti, potem naj jo začne ustvarjati v krajevnih knjižnicah.

Domoznanska dejavnost se ureja po uporabnikovih potrebah, razumljivo tudi po tistih neprebujenih, po tistih, ki smo jih navedli v začetku opredelitve njenega namena. Večini uporabnikov je najbolj pomemben *danes*, zato zbira knjižnica vse kar nastaja, *domači kraj bivanja in delovanja*, zato zbira gradivo tudi o najmanjših krajih. Uporabnika zanima, od *kod je* (zgodovina), *kam gre* (prihodnost) in knjižnica shrani danes za jutri, da mu postreže z odgovori. Razvitost domoznanske knjižnične dejavnosti naj bi se merila. Na izbiro ima knjižnica več kazalcev:

- število krajev s strokovno organizirano domoznansko zbirko;
- število, vrste in oblike knjižničnega gradiva in elektronskih domoznanskih virov, informacij;
- število uporabnikov domoznanske zbirke;
- število, vrste in oblike uporabljenih enot domoznanskega knjižničnega gradiva;
- vrste in obseg posebnih storitev: informacije, medknjižnična izposoja, prireditve.

Poročilo o njenem napredku pa naj bi zajelo tudi posredne cilje/koristi:

Krepitev kulturnega, gospodarskega in družbenega razvoja kraja, pokrajine:

- prepoznavanje in predstavljanje krajevnih/pokrajinskih značilnosti;
- informiranje in povezovanje;
- razvijanje znanja, ustvarjalnosti;
- spodbujanje inovativnosti;
- spodbujanje sodelovanja znotraj pokrajine in z drugimi pokrajinami.

Svetovanje vodstvu za povečanje učinkovitosti in uspešnosti delovanja knjižnice:

- povečanje uporabe razpoložljivih zmogljivosti knjižnice;
- pridobitev potrebnih informacij iz okolja (študija potreb);
- pridobitev koristnih stikov in povezav v okolju;
- pridobitev nepristranskega mnenja;
- pridobivanje znanja in spretnosti.

S temi posrednimi cilji knjižnica dodatno opraviči njeno stroškovno učinkovitost, ki se pokaže v razmerju med številom storitev in stroški in razmerju med uporabnikovim zadovoljstvom in stroški. Tak izračun bi bilo primerno uporabiti tudi na sedanji stopnji razvoja, ko knjižnice kljub prizadevanju še niso uspele v celoti izkoristiti vseh njenih raznolikih možnosti. Ponudbo so oblikovale predvsem usklajeno z izraženimi pričakovanji javnosti, manj pa trženjsko naravnano, zato da bi potencialni uporabniki spraševali po novih storitvah. S trženjsko opravljanim delom bi morda razvile več novih storitev, nekatere tudi s komercialnim značajem, ki jih dovoljuje Zakon o knjižničarstvu (2001, 16. člen); z nadstandardno ponudbo, ki knjižnici lahko poleg slovesa inovativnosti prinese še finančne koristi. Višji strošek za večje, nadstandardno zadovoljstvo uporabnika ne bo sporen, če bo knjižnica prispevala lastna sredstva in če storitev ne bo opravljena na račun pravice do enakosti zadovoljevanja potreb. Take storitve naj bi vodile do kakovostnejšega dela, od katerega naj bi imeli korist tudi uporabniki brezplačnih storitev. Samo tako bo izkazan etičen odnos do javnih sredstev.

Knjižnice bodo morale ponekod na novo opredeliti svoje poslanstvo oziroma vlogo domoznanske dejavnosti znotraj knjižnične dejavnosti, postaviti zanj posodobljene poslovne cilje. Odpravljanje pomanjkljivosti, pospešitev razvoja bodo lahko dosegle s hkratnim razvijanjem notranjega podjetniškega duha, ki bo spodbudil ustvarjalnost zaposlenih in jo tudi stimulatивно nagrajeval. Z malo poenostavljanja lahko zapišemo, da je knjižnična zbirka določene knjižnice s stališča organizacije knjižnične dejavnosti, ki temelji na ugotavljanju in upoštevanju potreb določenega okolja, domoznanska zbirka, ker prikazuje potrebe določenega okolja po znanju, informacijah, kulturnem razvedrilu, v njej organizirana posebna zbirka domoznanskega gradiva pa zbirka, ki govori, kako so se te potrebe zadovoljevale, kakšen učinek na ustvarjalnost in razvoj okolja sta imeli zbirka knjižničnega gradiva in knjižnične storitve. Zato mora knjižnica obema posvečati pozornost in se zavedati, da z domoznansko zbirko izstopa in se vključuje kot zanimiv sodelavec tudi v delo drugih organizacij. Te prednosti lahko dobra trženjska politika izkoristi tako za njen razvoj kot za razvoj celotne knjižnične dejavnosti.

Knjižnica domoznansko zbirko oblikuje s sodobnimi organizacijskimi načeli, pa čeprav se organizacijska podoba ne ujema z njenim dosedanjim načinom dela.

Paziti mora le, da ne bo ogrožala drugih knjižničnih storitev. Glede na cilje bo jasno določila dostopnost storitev oziroma pogoje za različne storitve in jih bo razumljivo predstavila javnosti. Poljudno napisano vabila, navodila ji ne bodo odvzela pomembnosti, prej bo dobila sloves, da spoštuje uporabnikovo pravico do uporabe naravnega jezika. Zbirko bo še naprej predstavljala znotraj medijskega prostora, vendar z načini, ki bodo novinarje spodbudili, da bodo postali njeni uporabniki in sodelavci pri njenem predstavljanju. Osebo doživetje koristi je še zmeraj njen največji oglaševalec. Ponudila bo le, kar zmore, z organizacijsko podobo pa bo predstavila še možnosti, ki jih zmore knjižnični sistem, v katerem pomen domoznanske zbirke zaživi globalno in dobiva tudi za uporabnika novo razsežnost in s tem zanimivost¹³. Pričakovanja uporabnikov naj bi bila usmerjena na realne možnosti, ki naj bi slonele na izhodišču: domoznanska zbirka ponuja s storitvami seznanitev s krajem, njegovimi sedanjimi, preteklimi in prihodnjimi značilnostmi in zagotavlja prihranek časa, denarja in fizičnega ter psihičnega navora pri uspešno zadovoljeni potrebi. Uresničitev te obljube bo vplivala na njeno uporabo in na rast količine njenega gradiva, tudi tistega, pridobljenega z darom. Za učinkovito organizacijo in delovanje je potrebno sprejeti in zapisati pravila delovanja, jih izvajati, redno preverjati in prilagajati spreminjajoči se stvarnosti. Prav tako bo posodobljeno njeno oglaševanje, jasno bo, izrazito in vabljivo z besedo in podobo. Sporočilu bo dodana vrednost, ko bo sporočalo, kaj ima in kakšno vrednost, s tem kar knjižnica ima, ponuja uporabniku. Zato bo domoznanski zbirki že v sami knjižnici in na medmrežju posvetila več pozornosti. V njeni ureditvi, s katero nagovarja k uporabi, naj bi uporabnik razbral tudi h kakšni uporabi ga vabi.

Vse se začne s privlačno embalažo, pravijo v trženju, tudi domoznansko zbirko lahko predstavimo na nov, drugačen, zanimiv način, kjer bo zmogel uporabnik odkriti svoje zanimanje zanj, če pa bo odkril še svoje potrebe in jih zadovoljil, potem je knjižnica z njo dosegla svoj cilj. V knjižničarstvu se vse začne pravzaprav z vzgojo. Zato knjižnice namenjajo posebno pozornost otrokom. Zanje lahko prav tako zberejo njim namenjeno domoznansko knjižnično gradivo na knjižni polici z oznako domoznanstvo, preko katerega jih postopoma vodijo do osrednje zbirke. Ta jim je neomejeno dostopna, njena uporaba pa bo zahtevala pomoč in sodelovanje knjižničarja, še zlasti, če jim pri knjižnični vzgoji ni bila pred-

13 Glede na stanje domoznanske zbirke v naših knjižnicah, bi lahko zapisali, da je knjižnice še ne obravnavajo kot strateško pomembne in ji zato še ne zagotavljajo organizacije in delovanja v skladu z njenim pomenom. Vsaj obstoječi pisni dokumenti, ki govorijo o obdelavi, organizaciji, uporabi in promociji, potrjujejo našo tezo. Težko bi našli pisni dokument knjižnice, ki nagovarja ciljne skupine ali uporabnika v njemu razumljivem jeziku z opisom njenega namena in ponudbo storitev, npr. ponudbo opreme, prostora za dostopnost in uporabo domoznanskih virov, fotokopiranje, tiskanje, izdelavo bibliografske tematske poizvedbe, usposabljanje za izdelavo osebne bibliografije, za postavitev osebne (domoznanske) spletne strani, sestavo družinskega drevesa, osebne bibliografije, pomoč pri ureditvi lastne domoznanske zbirke, družinskega drevesa, ovrednotenje virov za posamezno tematsko področje, sestavo tematske bibliografije, pripravo izleta...

stavljena in če njene rabe niso preizkušali. Prav domoznanska zbirka ponuja veliko raznolikih privlačnih možnosti za učenje uporabe knjižnic, gradiva in informacijskih virov, za ustvarjalno raziskovalno delo otrok, ki se po končanem delu predstavi na domoznanski prireditvi (razstavi, pogovoru), dopolni domoznansko zbirko in podobno. Taki primeri niso redki in otrokom so ljubi. Tudi število udeležencev knjižnega kviza, kjer se predstavljajo slovenske pokrajine, govori o priljubljenosti takega načina spoznavanja domačega okolja; morda bi posamezna knjižnica prenesla to obliko, tudi v elektronski obliki, še na lastno okolje. Kvizov in njim podobnih oblik razreševanja (domoznanskih) vprašanj se radi lotevajo tudi odrasli, zato naj bi knjižničarji na igro kot ustvarjalen prispevek k razširjanju znanja ne pozabili. Je ena izmed metod do znanja, do novih zamisli, pomembnih razvojnih projektov, aktivnosti, ki povezujejo posameznike v prostem času ali pri delovnih obveznostih, k čemur pa bistveno prispeva vsebina: domoznanstvo in radovednost: »Od kod si dekle ti doma:::«.

Citirani viri

1. *Domoznanska dejavnost v knjižničnem informacijskem sistemu Slovenije*. (1992). Pripravili: T.Kobe ...[et al]. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. 26 str. (Tipkopis).
2. Dular, A. (1991). Vloga, značaj in pomen muzejske knjižnice v sodobnem času. *Knjižnica*, 35 (2/3), 39- 46.
3. Goropevšek, B. (1995). Domoznanstvo včeraj, danes, jutri. *Knjižnica*, 39 (3), 61-79.
4. Goropevšek B. (2000). Formalni in neformalni pritok gradiv na starih in novih medijih. V *Tradicionalni mediji v sodobni informacijski družbi: Zbornik posvetovanja ZBDS* (str. 83 – 92.). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
5. Germadnik, J. (2002). Naš prvi milijon. V *Knjižnice in javnost: Zbornik posvetovanja ZBDS* (str. 73-89). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
6. Karun, B. (2005). Virtualni regijski pomnilnik KAMRA. V *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja : 4. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področja arhivistike, dokumentacije in informatike*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
7. Kovačič, M. (1994). *Znani Laščani*. Laško: Občinska matična knjižnica.
8. Kovač, B. (2003). Javna podoba knjižnice. V J. Ferlež, D. Legat (Ur.), *Podoba knjižnic=Images of libraries* : zbornik posvetovanja ob stoletnici Univerzitetne knjižnice (str. 59-82). Maribor: Univerzitetna knjižnica.
9. Majnik, L. & Emeršič, J. & Kajzovar, V. (1988). *Dragocenosti ptujske knjižnice*. Katalog razstave. Ptuj: Ljudska in študijska knjižnica.

10. Matić-Zupančič, J. (1996). Vezi med novomeško in karlovško knjižnico). V A. Pleničar (Ur.), *Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto : 1946-1996* (str. 193-194). Novo mesto: Knjižnica Mirana Jarca.
11. Mrdavšič, J. (1989). *Koroška osrednja knjižnica dr. France Sušnik, Ravne na Koroškem*. Ravne na Koroškem: Koroška osrednja knjižnica.
12. Mrgole Jukić, T. (2002). Iz teorije v prakso-ali kako smo se lotili odnosov z javnostmi v Knjižnici Ivana Potrča Ptuj. V *Knjižnice in javnost: Zbornik posvetovanja ZBDS* (str. 109-124). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
13. *Navodilo za izločanje in odpis knjižničnega gradiva*. (2001). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
14. Njatin, L. B. (2002). Odličnost v praksi odnosov z javnostmi. V *Knjižnice in javnost: Zbornik posvetovanja ZBDS* (str. 33- 45). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
15. Novljan S. (1991). Domoznanska dejavnost. V *Splošnoizobraževalne knjižnice v letu 1990: (posnetek po vprašalniku)* (str. 30 – 42). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
16. Novljan, S. (1996). Informacijska referenčna služba v splošnoizobraževalni knjižnici kot odgovor na izziv časa. *Knjižnica*, 40 (1), 31-48.
17. Novljan, S. (1992, 14. december). *Poročilo s strokovnih posvetovanj splošnoizobraževanih knjižnic*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
18. Novljan, S. (2003). *Splošne knjižnice*. Poročilo za leto 2002. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
19. Trom, A. (2003). Knowledge Organization in the Domain of Art Studies-History, Transitions and Conceptual Changes. *Knowledge Organization*, 30 (3/ 4), 128-143.
20. *Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper* (1979). J. Hočevar (Ur.). Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper.
21. Petrov, N. (1997). Domoznanska dejavnost v Knjižnici Mirana Jarca. V N. Petrov (Ur.), *O delu domoznanskega oddelka* (str. 11-34). Novo mesto: Knjižnica Mirna Jarca.
22. Petrov, N. (1996). Pogovor z Rožo Fuis; Nelly Koštial. V A. Pleničar (Ur.), *Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto : 1946-1996* (str. 101-104; 119-122). Novo mesto: Knjižnica Mirana Jarca.
23. Pinter, A. (2002). Knjižnice kot dejavnik oblikovanja javnosti: pogled sodobnih teorij. V *Knjižnice in javnost: Zbornik posvetovanja ZBDS* (str.15-32). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
24. *Knjižnice in javnost: Zbornik posvetovanja ZBDS* (str. 15-32). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
25. *Pravilnik o izdaji dovoljenja za vzajemno katalogizacijo*. (2004). Uradni list RS, št. 127.
26. *Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah*. (2003). Uradni list RS, št. 88.
27. *Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe*. (2003). Uradni list RS, št. 73.

28. Stavbar, V. & Kurnik Zupanič, S. (2000). Hranjenje in varovanje starega gradiva v UKM. V V. Stavbar (Ur.), *Tradicionalni mediji v sodobni informacijski družbi*: Zbornik posvetovanja ZBDS (str. 27 – 40). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
29. Šetinc, L. (2003). Načrtovanje strategije NUK. V *Vizija razvoja knjižničarstva v Sloveniji*: Zbornik posvetovanja ZBDS (str.89-110). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
30. Zbornik posvetovanja ZBDS (str. 89-110). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
31. Tavčar, M. & Turk Širca, N. (2003). Strateško vodenje (tudi) v knjižničarstvu. V *Vizija razvoja knjižničarstva v Sloveniji*: Zbornik posvetovanja ZBDS (str. 27-45). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
32. Taylor, R. S. (1979): Reminiscing About the Future. *Library Journal*, september, 102-106.
33. *Trideset let Študijske knjižnice Mirna Jarca v Novem mestu*. (1976). Novo mesto: Študijska knjižnica Mirana Jarca.
34. Vodopivec, J. (2000). Prihodnost dediščine 20. stoletja. V V. Stavbar (Ur.), *Tradicionalni mediji v sodobni informacijski družbi*: Zbornik posvetovanja ZBDS (str. 13-20). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
35. Vrabec, L. (2001). O koprski knjižnici v člankih in monografijah 1979 – 2001: izbor iz dokumentacije Domoznanskega oddelka. V I. Marković (Ur.), *Pol stoletja* (str. 281 – 317). Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja.
36. Vugrinec, J. (1996): Sodelovanje med murskosoboško knjižnico in Županijsko knjižnico Dániel Berzsenyi Szombathely (1974-1995). V J. Vugrinec, M. Takács (Ur.), *Sodelovanje ob meji=Együttműködés a határ mentén : knjižničarski dan.*). Murska Sobota, 28. oktober 1994=Könyvtári Nap, Szentgotthárd, 1995. május 26. Murska Sobota: Pokrajinska in študijska knjižnica ; Szombathely: Županijska knjižnica Dániel Berzsenyi.
37. Waltritsch, M. (1979). Skica knjižničarstva zamejskih Slovencev na Goriškem. V Z. Jan (Ur.), *Zbornik Goriške knjižnice Franceta Bevka. Ob njeni tridesetletnici* (str. 104-106). Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka.
38. *Zakon o knjižničarstvu* (2001). Uradni list RS, št. 87.
39. Zbiranje statističnih podatkov o delu slovenskih knjižnic (2004). V S. Novljan *Splošne knjižnice*. Poročilo za leto 2003. (Priloga 2, str. 3). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Dr. Silva Novljan je svetovalka za splošne knjižnice v Centru za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici.

Naslov: Turjaška 1, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: silva.novljan@nuk.uni-lj.si